

הרב ישראל מאיר אייזנשטיין

בית שמש

פסקי תוספות מסכת ברכות

מבוא

כבר מאז ראשית ימי הדפוס העברי תפס החיבור "פסקי התוספות" מקום של כבוד, בהיותו נדפס עם הש"ס יחד עם יתרי חיבורי יסוד כרש"י ותוספות* - מה שמעיד על חשיבותו העליונה בעיני דורות קדמונים. אכן, מאז ומתמיד הפליגו גדולי הפוסקים בשבח החיבור, ראה לדוגמא בכנה"ג (כללים לדרכי הפוסקים אות טז) הכותב בשם הר"א קאפסאלי בתשובה כת"י, וז"ל מקובלני מפי אבי מרי שאין לסמוך למעשה על דברי התוספות אם לא שביארו בהדיא שדבריהם הלכה למעשה, ועל פסקי התוספות יש לסמוך למעשה, עכ"ל. בים של שלמה (קידושין פ"א סי' יב) כותב, וז"ל וכן מצאתי להדיא בפסקי תוספות, וקבלתי שיש לסמוך עליה אם לא שחולקים עליה גדולי המחברים, כי פסקי תוספות נקראו, ולא סימני תוספות, עכ"ל. ועיין גם בחכמת אדם (הל' בשר בחלב כלל מה, בבית אדם אות מב) הכותב, וז"ל לפי הכלל שמסור בידינו שכל דברי תוספות שאינם נזכרים בפסקי תוספות לא קיי"ל הכי, עכ"ל.

אכן, פסקי חיבור זה מובאים כמקור להלכה בכל ספרי גדולי הפוסקים כמעט, כב"י, דרכי משה, ב"ח, ש"ך, ט"ז, מג"א, ביאור הגר"א, ועוד, ועד למשנה ברורה¹.

א. במהדו' שנצינו פיזארו שנדפס החל משנת ר"מ ואילך, לרוב המסכתות צורפו פסקי תוספות, אם כי לא בכולן בשם "פסקי תוספות" נקראו, אלא בחלקן נדפסו ללא כל שם, ובב"ב בשם "חיקור דיני בבא בתרא". החל מדפוס ונציה ואילך, החלו לקרוא את כולם בשם "פסקי תוספות", ללא כל יוצא מן הכלל.

ב. או"ח סי' פג ס"ד.

ג. או"ח סי' שמ אות א.

ד. או"ח סי' כח אות א.

ה. יו"ד סי' ה ס"ק ו.

ו. אה"ע סי' סב ס"ק ח.

ז. סי' יג ס"ק ח.

ח. או"ח סי' קנט אות ו.

ט. סי' שטז ס"ק יח.

אמנם מחבר הפסקים לא נודע מיהו, ובה דברי החיד"א בשם הגדולים מערכת ספרים אות פ ערך קב, וז"ל פסקי תוספות. יש מי שכתב שחיברם הרא"ש, והוא הרב המופלא מהר"י בכ"ר דוד בספרו הבהיר דברי אמת, ועתה ראיתי בספר משנה לחם להגאון מ"ה יעב"ץ בסוף פסחים שכתב שחיברם הטור. ואני בעניי לא ידעתי שורש לדברים הללו, עכ"ל. ומוסיף עוד, וז"ל פסקי תוספות. כתב מהר"י הלוי סי' יד דף לו ע"ד, שהוא מסתפק אם מחבר התוס' עצמו כתבם או רב אחר שקרא התוספות עשאו, ולעיל כתבתי שיש מי שכתב דעשאו הרא"ש, ויש מי שכתב דעשאו הטור, עכ"ל. ובספר שם הגדולים (לנכד מהר"ש שלישישטט, הנדפס בספר דברים עתיקים לר"י בן יעקב ח"ב) כתב, וז"ל ר"י נורטהויזן דהיינו ר' יעקב נורטהויזן עשה פסקי תוספות, עכ"ל. מקור הדברים לא שמענו, ברם בחיבור שלפנינו מצאנו סמך וחיזוק לדבריו, שכן בפסק ת"ז מסיים בזה"ל, כן נר' לי הצעיר יעקב, עכ"ל.

וממשיך עוד בחיד"א, וז"ל ודע דזמנין טובא דמשכחת חידושים בפסקי תוספות דליתנהו בגופן של התוספות דקמן, והטעם שפסקי התוספות של המסכתא ההיא נתחברו על תוספות שאנץ וכיוצא, והתוס' שלפנינו הם תוס' טוך וכיוצא, באופן שאינם פסקי תוס' שלפנינו, ואני בעניי כתבתי כן בפרטות על פסקי תוס' דמסכת סוטה, ועתה אנה ד' לידי תוס' כ"י למסכת סוטה, והגם שהם מוטעים וחסרים הראיתי דפסקי תוס' שבידינו בדפוס נתחברו עליהם, עכ"ל החיד"א. הרי שבראותנו פסק מפסקי תוס' שאין לו מקור בתוספות שלפנינו, הנחת היסוד תהא שלעיני המחבר עמדו כאן תוספות אחרים, ומהם הוציא את הפסק המדובר (אם לא בטעות הדפוס הניכרת). ויש ולפעמים שע"י חיפוש בסוגיות המקבילות שבש"ס מתגלה כי פסק המדובר מושתת על דיבור התוספות הנמצא אצלנו במקום אחר, ונדע בטח שלפני המחבר הוא היה בכאן*.

פסקי תוספות למסכת ברכות

המעייין בפסקי תוספות הנדפסים למס' ברכות רואה בנקל כי פסקים אלו שונים במהותם מאלו שבשאר מסכתות הש"ס. בזמן שבשאר המסכתות, פסקי התוס' כשמשם כך הוו, להציע את "פסק ההלכה", ז"א המסקנא, העולה מתוך דברי

י. וזה אין לומר שהכוונה לרבי יעקב בעל הטורים, שכן הטור עצמו באו"ח סי' קע"ה פסק לא כן, אלא כתירוצן שני שבתוספות.

יא. דוגמא מובהקת לכך, ראה פסקי תוס' למס' מעילה דפוס וילנא שנדפסו ללא מקורות מכיון שאינם מתאימים לדברי התוספות שלפנינו, ובקובץ ירושתנו (כרך ט', ניסן תשע"ו) הראיתי מקור לכל

התוספות, הרי שבמסכת ברכות המטרה אחרת לגמרי, כאשר רבים מ"פסקי תוספות אלו אינם אלא מעין "מפתח התוספות". ולדוגמא: פסק ד: פי' יהא שמיא רבא. פסק ז: טעם על הפסוקים דקודם יראו עינינו וכו'. פסק יד: מה הפירוש של אחורי ביהכ"נ. פסק לב: המלך הקדוש המלך המשפט ומעותו. וכנהג רבות. אין זה דרכם של פסקי התוספות ברחבי הש"ס כ"א לעיתים נדירות בלבד, ומתקבל איפוא הרושם כי מדובר בחיבור אחר לגמרי (או חלק ממנו) שסוגף ע"י מדפיסי הש"ס לרשימת פסקי התוספות ליתר המסכתות. השערה זו מקבלת משנה תוקף, לאור העובדה כי במתכונתו המקורית, חיבור זה נדפס לראשונה במסכת ברכות של ש"ס דפוס שנצינו (היא המסכת הראשונה שיצאה מתחת מכבש דפוס העברי), ובשם "סימני תוספות" יכונה, וכבר הובאו לעיל את דברי הים של שלמה שקבלה בידו שיש לסמוך על פסקי תוספות, "כי פסקי תוספות נקראו, ולא סימני תוספות", ונמצאנו למדים א"כ כי פסקים אלו שנקראו במקור "סימני תוספות", באמת אין הם אותם פסקי התוספות שעליהם ניתן לסמוך.

והנה עזרני ד' והמצא לידי כתי"י של פסקי תוספות על מסכתות הש"ס, הכולל גם פסקים למסכת ברכות (להלן: פסקים מכת"י). פסקים אלו דומים בצורתם ובתוכנם לפסקי שאר מסכתות הש"ס, וכפי המתואר לעיל. ככל הנראה פסקים אלו מכת"י הם הם פסקי תוספות האמתיים למסכת ברכות, ויעיד על כך היכללותם בכת"י אחד עם פסקי התוספות לשאר מסכתות הש"ס, ובניגוד לפסקים הנדפסים המצויים בכת"י נפרד², שכאמור הגדרתם הנכונה הינו "סימני תוספות" כמופיע בדפוס שנצינו, ולא "פסקים". אין לקבוע בוודאות מה גרם למדפיסים הקדמונים לבכר במסכת ברכות את הפסקים הנדפסים (להלן: סימני תוספות) על פני הפסקים מכת"י, בו בזמן שבשאר מסכתות הש"ס עשו שימוש בפסקים מכת"י - אך יתכן והסיבה היות פסקי ברכות מכת"י מבוססים על תוספות רבינו יהודה, שלא היו בהישג יד המדפיסים, לכן הניחו את הפסקים מכת"י והדפיסו במקומם את הסימנים. אפשרות נוספת, כת"י פסקי התוספות התגלה לראשונה למדפיסי הש"ס רק אחרי הדפסת כרך הראשון של הש"ס, ה"ה מסכת ברכות, ובהעדר פסקי תוספות לברכות עשו שימוש בסימנים. ואיך שיהיה, במהדורות מאוחרות של הש"ס, הסבו המדפיסים את שם החיבור מ"סימנים" ל"פסקים", וזאת מבלי משים לב לשוני המהותי בין זל"ז, וכאמור.

פסק, אם מן התוספות שלפנינו על אתר, אם מתוס' רבינו פרץ וכדו' המובאות בשטמ"ק, ואם מן התוספות שברחבי הש"ס, ועיי"ש.

יב. צילום ממנו נמצא בספרייה הלאומית שבירושלים, ומספרו F48282.

המורס מן האמור, נמצא שלפנינו חיבור חשוב מאוד לאחד הראשונים, אשר עליו סמכו גדולי הפוסקים את ידיהם, המהווה פתח נכבד להבנת דברי התוספות במסכת ברכות, ומסקנותיהם לדינא.

עם זאת יצויין כי הפוסקים לפרק ראשון אינם תואמים גם את תוספות רבנו יהודה, וניכר שלפני המחבר בפרק זה היו תוספות מורחבים יותר¹.

תאור כתבי היד וההדרתם

החיבור הנוכחי מתפרסם מתוך שני כת"י המונחים בספריית פרמא פלמינא, ואשר צילומיהם נמצאים בספרייה הלאומית שבירושלים. מספרי כתה"י הם F13606 (להלן: כת"י א) ו-F13286 (להלן: כת"י ב), והם מתפרסמים ברשותם האדיבה. בנוסף לפוסקים על מסכת ברכות, כתה"י מכילים פסקי התוספות על מסכתות רבות אחרות (וזאת בניגוד לכת"י אחרים שהם על מסכת בודדה כ"א). כת"י א לא ידוע שנת כתיבתו, אולם רשום בו שנת מכירתו: "היום יום ב' כ"ז איג"ש רנ"ג". כתה"י כתוב בכתיבה איטלקית, ניכר בו כי מלות הלע"ז (בעיקר בפרק כיצד מברכין) לא היו מוכרות לכותב – לפעמים השאיר הסופר מקום ריק ובא והשלימו אח"כ, ולפעמים מחק ושינה את הלע"ז ממה שכתב תחילה, ראה שינוי נוסחאות עלי גליון לפסק אות רמג.

כת"י ב' אינו מתוארך כלל, אבל לפי ההשערה הוא נכתב באותה התקופה. הכתיבה אשכנזית, וניכר שהבין את הלע"ז.

כתה"י אינם מועתקים אחד מן השני, אלא מכת"י שלישי לפחות, שכן בכל אחד מהם ישנו מה שאין במשנהו, ראה שינוי נוסחאות לפסק אות רצד ואות שצט.

השתדלתי לקצר הן בציון המקורות שבהערות, והן בשינויי נוסחאות, ציינתי רק את מקור הדברים בתוספות שלפנינו על אתר כדרך שציינו המדפיסים בכל הש"ס², הן בתוס' שנדפסו לפנינו על הדף (ב' תוס') הן בתוס' ר"י שירליאון (תור"י) והן בתוס' רא"ש (תורא"ש), הציונים בתור"י ציינתי לפי המהדורה הישנה שהיא היותר מצויה בידי הלומדים (היא המכונה בטעות תוס' ר' יהודה חסיד).

יג. אכן, בתוס' רבנו יהודה שלפנינו ניכר כי חסר הרבה, וזאת בהשוואה ליתר פרקי המסכת. יד. הנה לערוך מקבילות בין פוסקים אלו לפסקי תוס' שבמקומות אחרים אינם לתועלת לכאורה, כי באמת פעמים הרבה יש סתירות בפסקי התוס' ממקום למקום וסיבת הדבר הוא משום שבכל מקום מוציא את הפסק מהתוס' שלפניו, והסתירה היא בין דיבורי התוס' עצמם, ולא בפסקי התוס'. לדוגמא, ראה פסקי תוספות ב"מ פסקים רנד ו-שסט, וכן פסקי ברכות פסק סט ומגילה פסק לב, וכהנה רבות.

יצויין כי פסקים אלו פורסמו בשעתם בסוף ספר תוספות רבנו יהודה שירליאון, כך שניי, אך עמד לעיני המהדיר כת"י אחד בלבד ואשר ע"כ לוקה הוא בחסר (ישנם כמאה שנויי נוסחאות בין שני כתה"י). כמו"כ ניכר כי לא ייחס לפסקים אלו את החשיבות הראויה לפסקי תוס' המקוריים למסכת ברכות, וכפי שהוכחנו לעיל.

יה"ר שלא יצא תקלה מותחת ידי, ותקוותי שפרסום הדברים יביא תועלת ללומדי התורה ולרבנן די בכל אתר ואתר, והיה זה שכרי בכל עמלי.

פסקי תוספות למסכת ברכות

פרק א' מאימתי קורין

א. לברך על שמע שעל מטתו לרש"י, לר"ת אינו צריך^{טז}. א. בכת"י ב תיבות לרש"י לר"ת מחוקקות.

ב. ת"ח אין צריך לקרא רק פסוק ראשון^{יז}.

ג. תפלת ערבית רשות^{יח}.

ד. ברכות ישתבח ויראו עינינו אינם מסדר שאר ברכות^{יט}.

ה. לאכול בליל שבת מבעוד יום^כ.

ו. להתפלל תפלה קצרה הבינונו במקום סכנת הדרך^{כא} וגם ג' ראשונים וג' אחרונות וכשיחזור לביתו אין צריך להתפלל עוד^{כב}. א. בכת"י ב: ובמקום סכנת הרכים.

טו. מהדורת הרב ניסן זק"ש, י-ם, תשל"ב.

טז. ב. תוד"ה מאימתי, אמנם לא הביאו מרש"י שצריך לברך אלא שפי' כן לדעתו, ובתורא"ש ד"ה מאימתי הביא כן בשם רב עמרם וריב"א.

יז. בתוס' בא"ד ובתורא"ש בא"ד מבואר שקורין פרק ראשון, ולא הזכירו ת"ח, ובתורא"ש הביא מימרא דלקמן ה. אם ת"ח הוא אין צריך, ולא הזכיר סיפא דהתם דאמר אביי אף ת"ח מיבעי ליה למקרי חד פסוקא דרחמי, וגם כאן לא נראה דקאי ע"ז דנקט פסוק ראשון דמשמע של ק"ש, ומימרא דאביי משמע דוקא פסוקא דרחמי כדמייתי התם כגון פדית אותי וגו', ובתורא"ש הביא גם ההיא דפ"ב דרבי קרא רק פסוק ראשון, אבל זה לא איירי בק"ש שעל מטתו, וגם אינו עניין לת"ח. ויותר נראה דצ"ל "רק פסוק א'", והיינו פסוק אחד כמימרא דאביי, ובטעות פתחו ל"ראשון".

יח. כך פסקו התוס' בכמה מקומות, ראה ד: ד"ה דאמר וכז: ד"ה הלכתא.

יט. יראו עינינו בלבד נפסק בתוס' ב. ד"ה מברך.

כ. בתוס' ג. ד"ה קשיא מבואר דלא מסתבר לומר כן, וכן בתורא"ש ג. ד"ה תרי, ועיי' תורא"ש ב: על בשעה שבנ"א נכנסים להסב.

כא. רישא בדף ג. ד"ה היה לך (ומסקנתם דיכול בשדה לעולם להתפלל תפילה קצרה), וסיפא בתורא"ש כאן ובגמ' לקמן ל' א'.

ז. אמנ' יהא שמיה רבא פי' יהי שם הגדול מבורך מזה שאומר בלשון תרגו' כדי שיבינו ע"הכ"ב.

ח. כשמתחיל החזן לומר קדיש אומר' הקהל זכור רחמיך וחסדיךכ"ב.

ט. מותר לדבר אצל המת חוץ לד' אמות מדברי תורה ושאר דברים אסורכ"ב.

י. אין השעות מתחלקות לפי גודל הימים אלא י"ב שעות וכן בלילהכ"ב.

יא. כשהגיע זמן ק"ש בלילה אין לאכול עד שיקרא ק"ש ויתפללכ"ב.

יב. בשבת אי"צ לסמוך גאולה לתפילה והסומך אחר יראו עינינו אין מחזירין אותוכ"ב.

יג. מתפלל של שבת בע"ש גם קורין שמע וכן של מוצאי שבת בשבת גם אומ' הברלה וכן בתפילות ערבית בשבתכ"ב.

יד. אתפילת ערבית עד שעה ורביעי קודם הלילה יאמ' אשרי ג' פעמים קודם תפלתו ומסיים ואנחנו נברך ק-ה. א. בכת"י ב נכתב כאן תיבת שבת ולא בסוף הפסק הקודםכ"ב.

טו. אחר כל אתנחתא יש וי"ו חוץ מזול'.

טז. הרבה לוקין בעון הדור והם יסורין של אהבהכ"ב.

יז. כמה צדיקים זכו לשתי שולחנות והרבה לקו בממונם ובגופםכ"ב.

יח. תיבה וארון הקבועים חוצצין ומפסיקין בינו ובין הכותלכ"ב.

יט. ולא יעשה אדם מלאכה וילמוד קודם שיתפללכ"ב.

כ. ימתין אדם לחבירו בבית הכנסת עד שיתפלל ובלילהכ"ב.

כב. תוס' ג. ד"ה עונין, תורא"ש שם ד"ה עונין.

כג. תורא"ש ג. ד"ה ועונין.

כד. תוס' ג: ד"ה אין, ומשמע דחוץ לד"א הכל מותר, ובתוך ד"א אסור בד"ת מלבד מדבריו של מו, ודברים בעלמא מותר, ובתורא"ש מבואר דאף חוץ לד"א אין ראוי לדבר בין בדברי תורה בין במילי דעלמא מלבד ד"ת של המת.

כה. ג: תורא"ש ד"ה כיון.

כו. ד: ד"ה וקורא ובתורא"ש שם.

כז. ל"מ.

כח. ל"מ.

כט. רישא בענין תפלת ערבית ל"מ, וסיפא בענין אשרי "ומסיים וכו'", הוא בתורא"ש ד: ד"ה תהלה לדוד. ל. ל"מ, ותמוה מאוד לכאו'.

לא. ה: תוד"ה והאמר. אלא דאיירו בצדיקים, ולא הזכירו בעוון הדור.

לב. ה: תוד"ה לא כל, וד"ה דינא.

לג. בתוס' ה: ד"ה שלא, מבואר דאינו הפסק, וצ"ע.

לד. ה: תוד"ה אלא הביאו מרש"י שאוסר ללמוד ופליגי עליו, ועי' תורא"ש.

לה. ו. תוד"ה המתפלל, ובבית הכנסת היינו שבשדה.

- כא. להתפלל במקום מיוחד בבית הכנסת אבל בבית לא^ל.
- כב. צדקת יחיד נכתבין לבדו וכל מעשיו^ל.
- כג. ה"ג מניין אפי' חמש שנא' ואגודתו על ארץ, מניין אפי' שלשה שנא' בקרב אלהים ישפוט^ל.
- כד. יוד דלת^א. של התפילין אינם מאותיות השם^ב. ליכנס בתפילין של יד בבית הכסא^ל. א. בכת"י ב: יו"ד של התפילין וכו'. ב. בכת"י א: מאותיות השין.
- כה. שמתפללינא שלאב בבית הכנסת שכינה ממתנת להם^ב. א. לכאורה צ"ל: יש מתפללין^ל. ב. בכת"י א. שמתפללין בבית הכנסת.
- כו. צריך לייחד לו מקום בבית הכנסת^א.
- כז. המנחמים בבית האבל שותקין לשמוע דברי הגדול^ב.
- כח. אסור להתפלל אחורי בית הכנסת והוא במזרח אצל הפתח פתחיהן היו במזרח^ב.
- כט. רגע עת עונה שעה כל אחד אחד מברך^א לחבריו^ב. א. בכת"י א: מכר לחברו.
- ל. אין לקלל מינין ומסורות שימותו שלא בדרך העולם^ב.
- לא. יתפלל בשעה שהציבור מתפללי^ב בעירו^א.
- לב. הנכנס לבית הכנסת לא ימחר להתפלל אפי' היושב אצל הפתח^א.
- לג. לא יגרום בקול רם בשעה שקורין בתורה אלא בלחש ודווקא בשיש עשרה השומעים קריאת התורה^ב.
- לד. יאמר שנים מקרא ואחד תרגום ואפי' ראובן ושמעון לא יאמר לעז במקום תרגום^א. א. בכת"י א נחלק לשנים קודם ואפי' ובכת"י ב אחר ושמעון.

לו. לכא' הוא גמרא מפורשת ו. אין תפילתו של אדם נשמעת אלא בביהכ"נ.

לז. ו. תוד"ה חד.

לח. ל"מ.

לט. הרישא בדף ו. תוד"ה אלו, וביתר ביאור בתורא"ש.

מ. ו: בתורא"ש ד"ה בשעה.

מא. ו: בתורא"ש ד"ה הקובע.

מב. ו: בתורא"ש ד"ה אגרא דבי טמא.

מג. בתוס' ו. ד"ה אחורי, ומבואר טפי בתורא"ש שם ד"ה כל.

מד. צ"ב בכוונתו.

מה. ז. תוד"ה ההוא צדוקי.

מו. לפנינו בגמ' ח. הגירסא אימתי עת רצון בשעה שהציבור מתפללין, וכאן נוסף: בעירו.

מז. ח. בתוס' שבהגהות הב"ח אות ה, ובתורא"ש.

מח. ח. תוד"ה רב ששת, ובתורא"ש לא הזכיר הא דדוקא כשיש עשרה.

מט. רישא בתוס' ח: ד"ה ואפילו ובתורא"ש, וסיפא בתוס' ח. ד"ה שנים מקרא.

לה. ישרים פרשיותיו בכל שבוע ויוגמור בשבת קודם אכילה ואם גמר אחר אכילה יצא.¹
 לו. אין יוצא בזה שקרוין כל החומש לפי"א. א. בכת"י א. בזה שקורא כל החומש לפי.
 לז. ימחר לקרא שמע בתחילת הלילה.²
 לח. לאכול אפיקומן קודם חצות וכן חלל כליל פסח.³
 לט. חל פסח בא' בשבת לר"י אופה בי"ג.⁴
 מ. מצות ציצית זמן גרמא וביום.⁵
 מא. זמן קריאת שמע שחרית עד ג' שעות.⁶
 מב. יהיו לרצון אמרי פי וג' אומרה בסוף תפילות.⁷
 מג. לסיים אשרי בהלוייה.⁸
 מד. אומ' מעין פתיחה סמוך לחתימה.⁹
 מה. מיני' ורשעי' שמצערי' האדם יותר מדאי רשאים לקלם.¹⁰
 מו. מפסיקין תורה לק"ש ותפילה.¹¹
 מז. לומר מעריבי' בהשכיבנו ולומר שהוצאתי מארץ מצרים.¹²
 מח. אומר בברכת המזון אות שמבראשית וגו'.¹³
 מט. שואל צרכיו בי"ח ברכות וזכרנו' וקרובין הקליר הוא ר"א בשי". א. בכת"י א
 נחלק כאן לשנים.

-
- ג. ח: תוד"ה ישרים.
 נא. לכא' חסר תיבות.
 נב. ח: בתורא"ש ד"ה הלכה כר"ג.
 גג. ט. בתור"י ד"ה הא ראב"ע, ובתורא"ש רק לענין אפיקומן.
 נד. ל"מ.
 נה. בתורא"ש ט: ד"ה לתפלה כאחרים.
 נו. ט: בתוס' ובתורא"ש ד"ה ולק"ש.
 נז. הוא בגמרא ט:.
 נח. ל"מ.
 נט. בתורא"ש י. ד"ה כל פרשה.
 ס. בתורא"ש י. ד"ה הוה בעי.
 סא. י: תוד"ה גדול הקורא ק"ש.
 סב. הם לכא' ב' פסקים, הראשון: לומר מערבית בהשכיבנו הוא בתוס' יא. ד"ה אחת, והשני: לומר שהוצאתי, הוא בתורא"ש ובתור"י.
 סג. יא. בתור"י ד"ה אחת.
 סד. יא. בתור"י ד"ה והא דאמרינן. אמנם יותר נראה דצ"ל: שואל צרכי רבים בג' ראשונות ואחרונות.

נ. בל תאחר ג' רגלים ופסח תחילה^ה.

נא. שחרית אהבה רבה ערבית אהבת עולם^ו.

נב. השכים ללמוד ובירך ברכות התורה יכרך עוד על הקרבנות וכן בירך ושוב קראוהו בתורה^ז.

נג. מי שדרכו לעסוק כל היום בתורה אינו מברך רק פעם אחת ופוסט כל היום^ח.
נד. וכן ברכה לישב בסוכה פוסט שינה וטיוול מסעודה למעודה^ט. א. בכת"י ב תיבות
וכן ברכה נכתבו בסוף הפסק הקודם.

נה. אין לברך לישן בסוכה^י.

נו. מברכין ברכת התורה למקרא למשנה ולתלמוד^{יא}. א. בכת"י ב: למשנה למקרא.
נז. לעסוק בתורה והערב נא הכל ברכה אחת הוא^{יב}.

נח. הסגן הוא ממונה על ה' דברים^{יג}.

נט. בזמן שבית המקדש קיים היו הכהנים מתפללין אמת ויציב רצה ושים שלום^{יד}.

ס. אחז הכוס בידו וטעה יחזור ויברך^{טו}.

סא. האל הקדוש שאין כמוהו הוי מלכות בברכת מוגן אבות בדברו כמו שמע ישראל^{טז}.

סב. כורע בהודאה תחילה וסוף^{יז} ואין לשוח יותר מדאי^{יח}. א. בכת"י א נחלק כאן לשנים.

סה. שם בתור^{יט}.

סו. יא: בתוד"ה ורבנן ובתורא"ש ד"ה אין.

סז. בתור^י יא. ד"ה שכבר נפטר, הביא ד"ז בשם פסקי ר' שמעיה תלמיד רבנו שלמה, ותמה על הרישא והסכים עם הסיפא.

סח. בתור^י שם ובתורא"ש ד"ה שכבר נפטר.

סט. בתור^י ובתורא"ש שם מתשובת רש"י.

ע. שם, ובתוד"ה שכבר נפטר.

עא. בתור^י שם ד"ה ה"ג.

עב. בתור^י ד"ה ה"ג ובתורא"ש ד"ה ור' יוחנן.

עג. בתור^י ובתורא"ש ד"ה אמר להם.

עד. בגמ' יא: ובתור^י ובתורא"ש ד"ה וה"ג.

עה. נראה דחסר כאן תיבת "וכו", והיינו דנקיט כסא דשיכרא ופתח בחמרא וסיים בשכרא, והוא בתוס' יב. ד"ה לא ובתור^י ד"ה אלא.

עו. יב. בתור^י ובתורא"ש ד"ה כל ברכה.

עז. רישא הוא בגמ' לקמן לד. וסיפא בתוס' יב: ד"ה כרע ובתור^י ובתורא"ש ד"ה כרע.

סג. כורע וזוקף כנחש"י.

סד. לא אמר זכרינו מי כמנחם המלך הקדושא וכתו' להיום בספר חיים מחזירין אותו"ט.
א. בכת"י ב: המלך הקדוש מי כמנחם.

סה. "ספק אם הזכיר משיב הרוח כל ל' יום בחזקת שלא הזכירו". א. בכת"י ב: כן ספק וכו'.

סו. י' דברות הם כלולות בק"ש"א.

פרק ב'

סז. ברכות אין מעכבות ק"ש"ב.

סח. אומ' ק"ש בכל לשון לא השמיע לאוזנו יצא"ב.

סט. פרשת זכור ופרה וכיוצא בהם מן התור' מקרא ביכורים ודוי מעשר פליגי איכן חליצה באיזה לשון"ב. א. בכת"י ב נחלק כאן לשנים.

ע. מניחין תפילין על הקיבורת למעלה מן האלבוני"ב.

עא. לא יניח אצילי ידיו על הס"ת"ב.

עב. צריך לכוין בפסוק ראשון"ב.

עג. לא יחטוף ח' דאחד ולא יאריך א' דאחד"ב.

עד. המחלך יעמוד בפסוק ראשון ולא יעשה מלאכה ולא ירמוז"ב.

עה. יחיד לא יתחיל בחלל ובברכה ואם התחיל גומר"ב.

עה. בגמ' אמרו דכרע כחזרא וזקיף כחיויא, וצ"ב.

עט. יב: תוד"ה והלכתא, ודלא כר"מ בתוס' שפסק דאין מחזירין.

פ. שם ובתור"י ותורא"ש.

פא. שם תוד"ה בקשו. ובתור"י ובתורא"ש ביארו גם היכן רמוז כל אחד מהם.

פב. יג: בתוס' בתור"י ובתורא"ש ד"ה היה קורא.

פג. שם. בתוס' בתור"י ובתורא"ש ד"ה וחכמים.

פד. לכאו' צ"ל: וידוי מעשר וכן חליצה פליגי באיזה לשון. והוא שם בתוד"ה בלשון הקודש, ובתור"י ותורא"ש.

פה. יג: בתור"י ד"ה צריכה ובתורא"ש ד"ה לומר שתהא שימה.

פו. יג: בתור"י ד"ה צריכא, ממסכת סופרים.

פז. יג: תוד"ה אמר רבא ובתור"י ובתורא"ש.

פח. שלא יחטוף בח' הוא בגמ' שם, ושלא להאריך בא' הוא בתור"י ובתורא"ש ד"ה ובלבד.

פט. שם בתוד"ה על לבבך לענין הילוך, ורמיזה ומלאכה בתור"י ובתורא"ש ד"ה ואזדא.

צ. אולי הכוונה שבימים שאין גומרים ההלל אין חיוב על היחיד לקרות, אבל אם בירך אינו פוסק, והוא מתוס' יד. ד"ה ימים.

- עו. נהגו לברך על הלל^א.
- עז. חבוט ערבה מנחג אהלכה רופפת הלך אחר המנחג^ב. א. בכת"י ב נחלק כאן לשנים.
- עח. כשגומרין הלל יכולין לומר אוֹ לומר או לקרוא^ג. א. בכת"י ב. כשגומרין אפשר לומר לגמור או לקרא.
- עט. אין לברך בלילי פסחים^ד.
- פ. נוחגי' לחתום ביהללוד^ה.
- פא. אין להפסיק בין ברוך שאמר לישתבח^ו.
- פב. טועם אין צריך ברכה אם חוזר ופולטו^ז.
- פג. מותר לטעו' בתענית יחיד^ח.
- פד. צ"ע אם משיב שלו' בין ויאמר לאמת ויציב^ט.
- פה. ציצית זמן גרמא^י.
- פו. מברכין על טלית שלובש בליל כיפור וסליחות^{יא}.
- פז. אין לקרא ק"ש בלא תפילין^{יב}.
- פח. אין להתעטף בטלית בין ק"ש לתפילה ויכול להניח תפילין^{יג}.
- פט. אין לחזור אחר מים בין לק"ש בין לתפילה^{יד}. א. פסק זה איננו בכת"י ב.
- צ. ברכת המזון אין צריך להשמיע לאזניו^{טו}.

- צא. יד. תוד"ה ימים.
- צב. בא"ד ובתור"י ותורא"ש.
- צג. שם.
- צד. שם.
- צה. בתוד"ה הנ"ל.
- צו. ל"מ.
- צז. שם תוד"ה טועם ובתור"י ותורא"ש.
- צח. שם. תוד"ה או דלמא.
- צט. שם בתור"י ד"ה ר"י אומר.
- ק. יד: תוד"ה ויאמר ובתור"י ותורא"ש.
- קא. ל"מ.
- קב. יד: תוד"ה מנח ובתור"י ד"ה שליחא ותורא"ש שם.
- קג. שם.
- קד. טו. תוד"ה אמאן דמהדר.
- קה. טו: תוד"ה אבל, ותור"י ד"ה אלא, ובתורא"ש ד"ה א"ר מתנה.

- צא. טעה ולא ידע היכן טעה יחזור לתחילת הפרק^י.
- צב. דילג פסוק או תיבה לא יחזור אלא מאותו^א פסוק ומכאן ואילך גומר עד סוף הפרק^י. א. בכת"י ב: יחזור מאותו כו'.
- צג. בק"ש בחלל ובמקרא מגילה טעה באמצע הפרק חוזר לראש^י.
- צד. חתן פטור מק"ש אפי' ביום^י.
- צה. השושבי' ובני חופה מחלוקת^י.
- צו. איסטנים רוחין כדרכו בימי אבלו וחופה ראשו וכן היולדת היו לו חטטין בראשו סך כדרכו אפי' ביום הכיפורים^י.
- צז. העוסק בתורה רק לקנטר נוח לו שלא נברא אך^א לומד כדי שיכבדוהו^י. א. בכת"י א: אף.
- צה. כופין לעשות סוכה ולולב^י.
- צט. במחזור הג' כי הם בזרוע באו עדיך וכן בליל כיפור^י.

פרק ג'

- ק. בזמן הזה חתן חייב בק"ש כי בשום פעם אינא' אנו מכוונין^י. א. בכת"י ב ליתא לתיבת אין.
- קא. מי שמתו מוטל לפניו לא יתפלל ובשבת וכו"ט מותר^י.
- קב. נהגו לברך המוציא^י.
- קג. מת שתפשו מושל אין אנינות חלה על הקרובים^י.

-
- קו. גמ' טז., ובתוד"ה הקורא ובתור"י ותורא"ש.
- קז. שם בתוס' בתור"י ובתורא"ש.
- קח. שם.
- קט. טז. בתור"י ובתורא"ש ד"ה חתן.
- קי. בתור"י שם.
- קיא. טז: תוד"ה איסטנים, ובתור"י ובתורא"ש ד"ה ובמקום.
- קיב. יז. תוד"ה העושה ובתור"י ובתורא"ש.
- קיג. לכאו' צ"ל "מפסיקין לעשות כו'". והוא בתור"י ורא"ש שם.
- קיד. יז: תוד"ה והם נזונים, ובתור"י ד"ה והם (וענין ליל כיפור הוא רק בתור"י).
- קטו. יז: תוד"ה רב שישא ובתור"י ותורא"ש.
- קטז. יז: תוד"ה ואינו.
- קיו. יז: בתור"י ד"ה אוכל.
- קיא. יז: ד"ה ואינו, בתור"י יח. ד"ה פסק, ובתורא"ש ד"ה רב אשי.

קד. הנתפס בבית האיסורין אין עליו אנינות וכן מתה אחותו הנשואה לבעל^{קכ}.
 קה. אין לקרות בעל פה בבית הקברות^{קכ}.
 קו. הרוכב יפשיל ס"ת לאחוריו וכן עצמות מתים^{קכא}.
 קז. אנביאים וכתובים רוכב עליהם^{קכב}. א. בכת"י ב פסק זה מחובר עם קודמו.
 קח. מסירין ציצית מטלית המתים^{קכג}.
 קט. מוכרים כסות שאין נהנים מן הבגדים פטורים מן הציצית^{קכד}. א. בכת"י ב: שאינו נהנה.
 קי. לא ילבש כלאים כדי לגנוב המכס^{קכה}.
 קיא. חייב לקנות טלית כדי לברך עליו^{קכז}.
 קיב. ר"ח אבא שחל להיות בשבת אין אומר חזון ישעיה^{קכח}. א. בכת"י ב חסר תיבת אב.
 קיג. ויחל קורין בתענית^{קכט}.
 קיד. היוצאין לפני המטה פטורין מק"ש^{קל}.
 קטו. העוסקין בהספד מפסיקין לק"ש^{קלא}.
 קטז. בבית הפרס הולכין בלא מפוח כדי ללמוד תורה ולישא אשה ולדון ולערער^{קלב}.
 קיז. מצוה לצאת אפי' לקראת מלכי האומות^{קלג}.
 קיח. ת"ח פטור לילך ולהעיד לפני מי שקטון ממנו אפי' יעשה איסור ע"י כן (ריש סנהדרין) קל^{קלד}.

קיש. אחותו נשואה-בתוס' שם ממעשה דר"ת, ובתור"י שם כל הפסק.

קכ. ית. תוד"ה וספר, ותור"י ותורא"ש שם.

קכא. שם תוד"ה וירכב.

קכב. צ"ב.

קכג. שם תוד"ה למחר ובתור"י ד"ה דליה ובתורא"ש ד"ה דליה.

קכד. בתור"י שם.

קכה. בתור"י שם.

קכו. בתור"י נקט לשון "נכון", עי"ש, ובתורא"ש נקט לשון "מצוה".

קכז. מרומז בתוד"ה למחר, ומפורש בתור"י ובתורא"ש שם.

קכח. שם ובתור"י ובתורא"ש.

קכט. יט. בתור"י ד"ה ה"ג.

קל. שם, בתור"י ד"ה קברו.

קלא. יט: בתור"י ד"ה דאמר.

קלב. שם בגמ' ובתור"י ד"ה מדלגים.

קלג. כ. בתור"י ד"ה שב ואל תעשה ובתורא"ש.

קיט. היה לבוש כלאים בשוק פושטן^{קלד}.

קכ. ר' יוחנן יתיב אשערי טבילה אבל הפוגען ערומות רוח זנונית אוהז^{קלה}.

קכא. קטן שלא הגיע לחינוך פטור מקש^{קלי}.

קכב. היודע לשמור תפילין אביו מניח לו תפילין^{קלי}.

קכג. והיודע לדבר אביו מלמדו תורה ושמע^{קלה}.

קכד. נשים חייבות בתפילה ובנר חנוכה ומקרא מגילה וברכת המזון^{קלט}.

קכה. אִנְזִיר מקדש על חיין ואינו שותה גם הבדלח^{קמ}. א. בכת"י ב הוא מחובר עם פסק שלפניו.

קכו. המברך צריך שיטעום^{קמא}.

קכז. גר מוציא אחרים בכרכת המזון מביא וקורא לא אמר ברית ותורה לא יצא^{קמב}.

א. בכת"י ב: ברית ותורה יצא.

קכח. ק"ש צריך להוציא בשפתיו ולא יצא ע"י הרהור^{קמג}.

קכט. כל מילי דרבנן וספק אם אמרו אין צריך לחזור^{קמד}.

קל. ספק אם התפלל יחזור ויתפלל אבל בודאי יתפלל אין להתפלל יותר מג' פעמים^{קמה}.

קלא. מצא צבור שמתפללים לא יתחיל להתפלל אא"כ יכול לגמור מודים או לכשיגיע למודים עם הצבור וכן ביחא שמיה רבא וכן בקדוש^{קמו}.

קלב. אין נר' לר"י לשתוק באמצע תפילתו בין קדיש ושמע וברכו^{קמז}.

קלד. שם ובגמ' יט:.

קלה. שם בתור"י ובתורא"ש ד"ה ויתיב.

קלו. כ. תוד"ה וקטנים ובתור"י ותורא"ש ד"ה נשים.

קלז. שם בא"ד (לענין לקנות לו) ובתור"י ותורא"ש שם.

קלח. שם בא"ד ובתור"י ותורא"ש שם.

קלט. כ: בתור"י ותורא"ש ד"ה וחייבין בתפלה.

קמ. בתור"י ובתורא"ש שם ד"ה נשים.

קמא. מוכח מדברי תור"י ותורא"ש הנ"ל גבי נזיר.

קמב. רישא בתור"י ותורא"ש ד"ה נשים, וסיפא בתוד"ה נשים.

קמג. כ: תוד"ה ורב חסדא ובתור"י ובתורא"ש.

קמד. כא. בתור"י ד"ה ק"ש דרבנן ובתורא"ש ד"ה ק"ש בשם רב אחאי גאון.

קמה. כא. תוד"ה ור' יוחנן ובתור"י ותורא"ש.

קמו. לכא' צ"ל: אא"כ יכול לגמור קודם מודים, והוא בתוס' כא: ד"ה עד, ואיש"ר וקדושה עי' בתוס' ובתור"י מפורש גם על אלו.

קמז. שם, בתוס' בתור"י ובתורא"ש.

קלג. איהיה באמצע תפלתו באמצע ברכה וש"צ הגיע למודים כורע עם הצבור אבל בסוף ברכה אסור לשוחק^{קכ}. א. בכת"י ב הוא מחובר עם פסק הקודם.

קלד. מצא שמתפללין מוסף בשבת ור"ח אם יודע שיכול לגמור כדי לענות אמן בהאל הקדוש יתפלל במוסף זאמט^{קכא}. א. בכת"י א תיבת ז' אינה ברור.

קלה. התפלל במקום צואה אם ראוי להסתפק שיש שם צואה תפלתו תועבה ואם לאו אין תפלתו תועבה^{קכב}. א. בכת"י ב: המתפלל.

קלו. כל מקום שתפלתו תועבה יחזור ויתפלל^{קכג}.

קלז. המתפלל ומים שותתים על ברכיו ועל רגליו ועל בגדיו ימתין עד שיכלו המים ואפי' יש בהם טופח ע"מ להטפוח^{קכד}.

קלח. אפילו שהיה כדי לגמור את כולו חוזר לראש (לכאז' אירע טעות)^{קכה}.

קלט. הלך במבואות המטונפות לא שחה חוזר למקום שפסק^{קכז}.

קמ. אסור לילך בתפילין לבית הכסא קבוע להשתין, שאינו קבוע מותר^{קכח}.

קמא. מותר להניח תפילין תחת מראשותיו אפי' אשתו עמו^{קכט}.

קמב. אלא יקרא ק"ש אם אין טלית מפסקת בינו לבין אשתו וולא כשלבו רואה את הערוה^{קל}. א. בכת"י ב: ולא.

קמג. ולערות חבירו ובניו ובני ביתו מותר אפי' נוגעין ערותן של זה והגדול^{קלא} אסור^{קלב}. א. בכת"י א: ערות של זה והגדולי.

קמד. האשה יושבת ערומה וקוצה חלתה אבל בעלה אסור כשהוא ערום^{קלג}.

קמה. קול ושיער באשה ערוה^{קלד}. א. בכת"י א: אשה.

קמח. שם.

קמט. שם.

קנ. כב: תוד"ה והא זבח ובתור"י ובתורא"ש ד"ה ממתין.

קנא. שם, ד"ה אע"פ כר"י.

קנב. שם, תוד"ה ממתין ובתור"י ותורא"ש ד"ה ממתין.

קנג. צ"ב.

קנד. כג. בתור"י ובתורא"ש ד"ה גברא דחויא.

קנה. כג. תוד"ה חיישין ובתור"י ובתורא"ש.

קנו. כד. בתור"י ותורא"ש ד"ה ולאגמורי.

קנז. כד. תוד"ה שנים ותוד"ה והתניא.

קנח. בתור"י ורא"ש שם ד"ה היכא דאתמר.

קנט. שם, בתור"י ד"ה לא אמרו.

קס. שם, בתור"י ובתורא"ש ד"ה קול.

קמו. מותר לקרות שמע בפני בתולה פרועת ראש^א.
 קמו. מותר להעביר כינה העוקצתו או לתקן בגדיו באמצע תפלתו שלא יפלו ממנו
 אבל נפל ממנו כולם מעל ראשם לא יתקנס^ב.
 קמח. מותר לעמש בתפלתו או לרוק לימינו או לפניו^ג.
 קמט. המתפלל לא ישתין ולא ירוק עד ד' אמות^ד.
 קנ. צואה על בשרו אסור לקרא ק"ש ואפי' מכוסח^ה.
 קנא. להרחיק מצואת תרנגולים מלול שלהם ומגללי חמור ומנבלה סרוחה עד ד' אמות^ו.
 קנב. ספק מי רגלים מותר אפי' באשפה^ז.
 קנג. נהוג עלמא דבעל קרי מותר^ח בתפילה כר' יהודה^ט. א. בכת"י א: בבעל קרי דמותר.
 קנד. אין לברך על טבילה ביום הכיפורים^י.
 קנה. היושב במים חמים עוכרן בידו ואם לא יכסה בכגד כנגד לבו^{יא}.
 קנו. מי רגלים יטיל עליהם רביעית מים^{יב}.
 קנז. איצ"ע בשל עין וזכוכית^{יג}. א. בכת"י ב הוא מחובר עם פסק הקודם.
 קנה. גרף של רעי ועביט של מי רגלים אפי' ריקני' אפי' הטילו בהם מים לא יקרא
 בנגד^{יד}.
 קנט. בבית ירחיק ארבע אמות לאחוריו ולפניו כמלוא עיניו^{טו}.

קסא. שם, בתור"י ד"ה קול ובתורא"ש ד"ה שער.
 קסב. לכאו' צ"ל: מעל ראשו, והוא בתוס' כד: ד"ה וממשמש ובתור"י ותורא"ש שם.
 קסג. אולי צ"ל: ואסור לרוק לימינו כו', דכ"ה בתור"י ותורא"ש ד"ה אתרמי ליה רוקא.
 קסד. שם, בתור"י ובתורא"ש רק לענין רוק.
 קסה. בתוס' כד: ד"ה פסק, תור"י כה. ד"ה בפלוגתא ותורא"ש שם ד"ה צואה.
 קסו. כה. תוד"ה לית (ולא איירי מנבלה), בתור"י ד"ה אמר רבא ובתורא"ש.
 קסז. כה. בתור"י ד"ה וכי גזור.
 קסת. כה: בתור"י ד"ה היה עומד.
 קסט. שם.
 קע. ג"ז שם ובתורא"ש ד"ה והרי לבו.
 קעא. כה: תוד"ה גרף ובתור"י ותורא"ש.
 קעב. שם.
 קעג. שם, ד"ה ובלבד ובתור"י ותורא"ש.
 קעד. בתור"י שם ד"ה ורבא אמר.

קס. אסור לשמש בבית שיש בו ס"ת וצריך לעשות לו מחיצה אבל ספרים שלנו אין להחמיר^{קע}.

קסא. לא יתפלל בבתי כסאות שלנו^{קע}.

פרק ד'

קסב. תפלת המנחה מו' שעות ומחצה ולמעלה ומוספין מן הבקר וכל היום^{קע}.

קסג. לא יתפלל מוסף בר"ה ביחודי בג' שעות^{קע}.

קסד. טעה ולא התפלל מוספי' לא יתפלל בערבית^{קע}.

קסה. תפלת ערבית רשות מ"מ אין לבטלה בחנפ^{קע}.

קסו. לא חזכיר דר"ח בערבית אין מחזירין אות^{קע}.

קסז. לא התפלל ערבית וזכור למחר אחר^{קע} המנחה לא יתפלל אות^{קע}. א. בכת"י ב: לאחר אחר.

קסח. לא התפלל יעלה ויבא במנחה לא יתפללנה עוד^{קע}.

קסט. התפלל בשבת במנחה י"ח ברכות ולא חזכיר של שבת במוצ"ש לא יתפלל י"ח^{קע}.

קע. מתפללין של שבת בע"ש ואין נקרא הקדמה^{קע}.

קעא. מתפללין מפלג המנחה^{קע}.

קעב. יכולין לאכול מצה מבעוד יום^{קע}.

קעג. צ"ע כמה תוספת של יום הכיפורים^{קע}.

קעה. כו. תוד"ה ס"ת ובתור"י ותורא"ש.

קעו. כה: בתור"י ד"ה אע"ג ותורא"ש כו. ד"ה היינו ביה"כ פרסאי, ודלא כתוס' דידן כה. ד"ה ריח רע.

קעז. כו. תוד"ה תפלת ובתור"י ותורא"ש.

קעה. שם.

קעט. שם, תוד"ה איבעיא ובתור"י ד"ה איבעיא ובתורא"ש ד"ה טעה.

קפ. שם, בתוד"ה טעה ובתור"י ד"ה טעה ובתורא"ש ד"ה טעה.

קפא. בתור"י ותורא"ש בא"ד בשם בה"ג.

קפב. שם בתוד"ה טעה ובתור"י ד"ה טעה ובתורא"ש ד"ה מתפלל.

קפג. כו: תוד"ה טעה (ודלא כדיוק הר"מ מהרי"ף), ובתור"י ותורא"ש ד"ה טעה.

קפד. שם בא"ד.

קפה. כז. תוד"ה דרב צלי, ובתור"י ותורא"ש.

קפו. לכאורה הכוונה על ערבית של מוצ"ש בשבת, והוא בתוס' כז. ד"ה דרב ובתור"י ותורא"ש.

קפז. בתור"י ובתורא"ש הביאו מהר"י מקורביל לאסור, אלא שבתור"י פקפק בזה בלשון אפשר, ושמא יש להגיה: אין יכולין.

קפח. כז. בתוד"ה דרב כתבו דא"צ שיעור גדול כ"כ, ובתור"י ותורא"ש כתבו דלא נתברר.

קעד. נותן שלו' לרבו אומ' שלו' עליך רבי אבל עבד אין נותן שלו' לרבו^{קפא}.
 קעה. ביום הכיפורים מאחרים תפלת יוצר עד אחר ג'א שעות יקדימו תפלת המנחה^{קב}.
 א. כ"ה להדיא בכת"י ב, וכן נראה בכת"י א, אמנם בוודאי צ"ל ז'.
 קעו. מותר לטעום קודם תפלת המוספין ואסור לאכול בסעודה גדולה קודם מנחה גדולה
 ובסעודה קטנה קודם מנחה קטנה^{קכא}.
 קעז. שכח יעלה ויבא וכיוצא בו יכוין דעתו וישמע מפי ש"צ מראש ועד סוף^{קכב}.
 קעה. לא אמר שאלה בברכת השנים או גבורות גשמים בתחית המתים אומר בשמע
 תפלה אם לא עקר רגליו עקר רגליו חוזר לראש^{קכג}.
 קעט. משיב הרוח בימות החמה אין מחזירין אותו מוריד חגשם מחזירין אותו^{קכד}.
 קפ. לא אמר על הניסים וכיוצא בפתח בברכה של אחריה אין חוזר וכן הטוב והמטיב
 בברכת המזון^{קכה}.
 קפא. ר"ת חזר אחר מודים בדבר שאם לא אמר מחזירין אותו^{קכז}.
 קפב. תפלת הדרך מעומד לרשב"ם אפי' במהלך^{קכז}.
 קפג. אין תפלה קצרה אלא במקום סכנה^{קכח}.
 קפד. היה רוכב על החמור יושב במקומו ואל ירד ויתפלל אפי' שלא במקום סכנה^{קכט}.
 א. בכת"י ב ליתא לתיבת שלא.
 קפה. אנו במערב אי לכך אנו מתפללין למזרח.
 קפו. השכים לדרך פליגי בה ר"ח ור"ג אם יתפלל קודם שיגיע זמן ק"ש^א.

קפט. כז: תוד"ה הנותן (אבל אין ענין עבד), ובתור"י הביא הכל.
 קצ. עי' כח. תוד"ה הלכה, אבל מפורש בתור"י ד"ה א"ר יוחנן ובתורא"ש.
 קצא. כח: תוד"ה כיון, בקיצור. ובתור"י ד"ה ולית ותורא"ש הכל.
 קצב. כט. בתור"י ותורא"ש ד"ה אלא ואידי, בשם בה"ג.
 קצג. כט: תוד"ה הא דאדכר, ובתורא"ש ד"ה הא דאדכר כתבו דירושלמי הוא, והבבלי פליג אגבורות
 גשמים, ובתור"י נסתפק אי מודה בזה הבבלי אי לאו.
 קצד. שם.
 קצה. כט: בתור"י ותורא"ש ד"ה איכא דאמרי.
 קצו. שם.
 קצז. ל. תוד"ה והיכי (אבל לא הזכירו רשב"ם כ"א בסתמא, ומעומד בשם הר' יוסף והר"ף), ובתורא"ש
 נקט רק מעומד, ובתור"י כתוס'.
 קצח. ל. תוד"ה מאי ובתור"י ותורא"ש.
 קצט. ל. תוד"ה הלכה ובתור"י ותורא"ש.
 ר. ל. תוד"ה לתלפיות ובתור"י ד"ה היה, ובתורא"ש ד"ה תל.
 רא. שם תוד"ה מסמך ובתור"י ותורא"ש ד"ה אבוא דשמואל.

פרק ה'

- קפו. אין להתפלל מוסף ביחודי.^{יב}
 קפח. ממתניין בין תפילה לתפילה ד' אמות וכן בין שחרית למוסף.^{יג}
 קפט. אין להתפלל בקלות ראש ושיח ושחוק.^{יד}
 קצ. העוסק בצרכי צבור בעוסק בתורה.^{טו}
 קצא. "ואומר אשרי קודם התפילה". א. בכת"י ב הוא מחובר עם פסק הקודם.
 קצב. אין לשחות בסוף כל ברכה.^{טז}
 קצג. יש לשוח בזכרינו ומי כמוך ובתפילת ר"ח.^{טז}
 קצד. שיכור אל יתפלל אך יכול לברך.^{טז}
 קצה. אסור לשבת בתוך ד"א של תפלה אא"כ עוסק בתפילה.^{טז}
 קצו. אסור להורות לפני גדול הדור אפי' לא למד לפניו.^{טז}
 קצז. המתענה בשבת ור"ח ואמר ענינו באלהי נצור.^{טז}
 קצה. על הנסים מזכיר במוסף של שבת.^{טז}
 קצט. אין אדם יכול לכוין בתפילתו.^{טז}
 ר. המצפה שיתקיים תפלתו בא לכאב לבר.^{טז}
 רא. בא עקרב כנגדו פוסק הפסיקו חמור או קרון יחזור לתחילת הברכה.^{טז}
 בכת"י א: לברכה תחילת.

- רב. ל: תוד"ה אין הלכה ובתור"י ותורא"ש, בכולהו נפסק דיכול להתפלל מוסף ביחודי, וצ"ב.
 רג. ל: תוד"ה כמה, ושיעור ד"א בתור"י ותורא"ש מירושלמי.
 רד. לא. תוד"ה רבנן ובתור"י.
 רה. שם, ובתור"י ותורא"ש ד"ה רב אשי.
 רו. שם, תוד"ה רבנן, ובתור"י.
 רז. לא. תוד"ה ומוצאו ובתור"י ובתורא"ש.
 רח. שם, (וכלם כתבו לשון מנהג ולא לשון חיוב).
 רט. לא: תוד"ה מכאן ששיכור ובתור"י ותורא"ש.
 רי. שם, תוד"ה מכאן שאסור בשם תשובות הגאונים, ובתור"י ותורא"ש.
 ריא. שם תוד"ה מורה ובתור"י ותורא"ש (וכלם כתבו גדול הדור היה ובא ללמוד לפניו).
 ריב. תוד"ה כל ובתור"י ובתורא"ש.
 ריג. בתור"י שם.
 ריד. לב: תוד"ה כל המאריך ובתור"י ותורא"ש.
 רטו. שם.
 רטז. לג. תוד"ה אבל עקרב ובתור"י ותורא"ש.

- רב. טעה בראשונות חוזר לראש באחרונות חוזר לרצה"י.
- רג. אמר פסוק וכופלו אין משתיקין אותו, אכמוצאי יו"כ כופל שמע ישראל ויי' הוא האלהים וכן או' ביחיד מודים"י. א. בכת"י א נחלק כאן לשנים.
- רד. נשתתק יעבור אחר תחתיו"י.
- רה. אין ש"צ קורא כהנים ויהא שמיה רבה"י.
- רו. יחיד אינא' אמר אלהינו ואלהיו אבותינו ברכנו בברכה"א. א. בכת"י א: ויחיד אינו.
- ריז. דלג ברכה ואחר נזכר יתחיל מברכה שטעה בה ומשם ואילך יאמר על הסדר"ב.
- רח. וכן חקורא שהמיט פסוק אחד לא יאמרנו על פה וכן בחלל ובמגילת"ב.
- רט. דלג ענינו אין מחזירין אותו המלך המשפט בספר חיים וכתוב ומי כמודך מחזירין אותו"ב.
- רי. אין לשוח בסוף ברכה פן יאמרו מחמיר על עצמו ואין כאן תקנת חכמים"ה.
- ריא. אין להשתחות על רצפת אבנים אלא מוטה בצידו"י.
- ריב. וצריך לבון לבו באבות"י.
- ריג. כרם רבעי פודהו בשוזה פרוטה ושוחקו ומטיל לנהר"ה.
- ריד. אין נטע רבעי בחול"ב.

ריז. שם.

רית. רישא בענין לכפול פסוק או שמע כו' בתוס' לד. ד"ה אמר וכפיר"ח, ודלא כרש"י, וכ"ה ובתור"י ותורא"ש, מיהו לכולהו לא יאמר לכתחילה ב"פ שמע, וסיפא דאמר מודים ביחיד הוא בתוס' לד. ד"ה אמר ובתור"י ד"ה מודים.

ריט. לד. תוד"ה מהיכן ובתור"י ובתורא"ש.

רכ. שם, תוד"ה לא יענה (ולא איירי באיש"ר), בתור"י ד"ה איתא ובתורא"ש ד"ה העובר.

רכא. ל"מ.

רכב. שם, תוד"ה אמצעיות ובתור"י ותורא"ש.

רכג. לא יאמרנו ע"פ-אולי צ"ל: לא יאמרו בפ"ע = בפני עצמו, והוא שם בא"ד ובתור"י ותורא"ש.

רכד. שם.

רכה. שם, תוד"ה מלמדין ובתור"י ותורא"ש.

רכו. לד: תוד"ה חזינא ובתור"י ותורא"ש.

רכז. שם, תוד"ה יכוין ובתור"י ותורא"ש.

רכח. לה. תוד"ה ולמאן ובתור"י ותורא"ש ד"ה וחד תני.

רכט. שם.

רטו. דרך ארץ עדיף מתלמוד תורה ולר"ת ולח"ר אלחנן תלמוד תורה עדיף"ל. א.
בכת"י א: ולרב ולח"ר אלחנן.

רטז. הראשונים היו קונים ג' מינים בפרוטה כדי לעשר מכל מין"ל.

ריז. חצר קובע למעשר"ל.

ריח. הנותן הרבה שמן לאניגרון ולרפואה מברך על השמן"ל.

ריט. בעל נפש לא יאכל קליות וחיטין שלוקין אלא באמצע סעודה"ל. א. בכת"י ב
ליתא לתיבת סעודה.

רכ. נסתפק בברכה וכן בשמים שאינם מצויים בינינו יאמר שהכל"ל.

רכא. קמח חיטים יברך שהכל"ל.

רכב. לולבי גפנים ושקדים רכים שהכל מרים קטנים ב"פ העץ גדולי ולא כלום"ל.

רכג. צנון שהוא רך ב"פ האדמה"ל.

רכד. אין תרומה ומעשר בח"ל"ל.

רכה. חלבה רופפת חלך אחר המנהג"ל.

רכו. גרעיני אפרסקי' תפוחי גודגדניות ושאר פירות ב"פ העין"מ. א. בכת"י א:
גרעינים אפרסקים, ולכא' צ"ל גרעיני אפרסקים תפוחים וכו'.

רכז. מותר לקוץ אילן לצורך בנין אי דלא טעון קבא"מ.

רכח. בוסר שהוא פחות מכפול ב"פ האדמה"מ.

רל. לה: בתור"י ד"ה ואספת הוא באמת מחלוקת ר"ת וה"ר אלחנן, ובתורא"ש ד"ה ואספת הוא
מחלוקת ר"י ור"א.

רלא. לה: בתור"י ד"ה עד שיראה.

רלב. לה: תוד"ה דרך טרקסמון ובתור"י ותורא"ש ד"ה עד שיראה.

רלג. לו. בתור"י ותורא"ש ד"ה כיון.

רלד. בתוס' הוא לקמן לז. ד"ה הכוסס וכ"ה בתורא"ש. ובתור"י הוא בכאן (לו.) ד"ה קמחא.

רלה. בתור"י שם ד"ה קמחא.

רלו. שם, בא"ד.

רלז. רישא (בההיא דשהכל) בתוס' לו. ד"ה לא נטעי ותורא"ש ד"ה אע"ג. וסיפא בתור"י ותורא"ש
שם בשם בה"ג, מיהו נראה שמפקפקין בזה.

רלח. שם, בתור"י.

רלט. לו. בתור"י סוד"ה הו"א ובתורא"ש בא"ד.

רמ. בתור"י שם.

רמא. לו: תוד"ה תוד"ה קליפי ובתור"י ותורא"ש ד"ה הגרעינין.

רמב. לו: תוד"ה אין קוצצין, ובתור"י ותורא"ש ד"ה מאימתי.

רמג. שם, תוד"ה שיעורו ובתור"י ותורא"ש ד"ה הוא בוסר.

רכט. שאר פרות קטנים ב"פ העיקרי.

רל. על פרי האילן בדרך פרי האדמה יצא^{רמ"ה}.

רלא. מה שמברכין על חיון ב"פ הגפן דמשקין כפריא^{רמ"ו}. א. בכת"י ב: גם במשקין כפרי, ולכא' צ"ל דגם משקין כפרי.

רלב. פלפלי זנוויל היבשי' ולא כלום^{רמ"ו}.

רלג. אושוף בורא פרי העיקרי^{רמ"ה}. א. בכת"י ב התיבה אינה ברורה, ואפשר לקרא אושא/ אושט/ מושא, ועוד.

רלד. צוקרא ב"פ האדמה^{רמ"ה}. א. בכת"י א: מצוקער.

רלה. שרייש ובומליןא וכיוצא בהן בור' מיני מזונות ולבסוף ברכה מעין ג'י. א. בכת"י א: תלמיש/ תלרייש גרומלין.

רלו. נתן קמח בקדרה לדבקו ב"פ האדמה^{רמ"ה}.

רלז. אורז ודוחן בורא מיני מזונות ולבסוף בורא נפשות וחיותם בא"י חי העולמים^{רמ"ה}. רלה. אין מזמנין על הפרות^{רמ"ה}.

רלט. אכל שלקות כל שובעו מברך ג' ברכות ומזמנין עליהן^{רמ"ה}.

רמ. טיגון בשמן חשי' כנתבשל שלקוק או דבקו עסא שמן ודבש מברך המוציא^{רמ"ה}. א. בכת"י ב: ע"י.

רמד. בתור"י ותורא"ש שם בא"ד.

רמה. בתור"י ותורא"ש שם בא"ד.

רמו. בתור"י ד"ה והלכתא ובתורא"ש ד"ה ומדלגבי.

רמז. שם, תוד"ה ברטיבא ובתור"י ותורא"ש ד"ה פלפלי.

רמח. שם בתור"י ד"ה פלפלי (מיישקטא), ועי' בתוס' ובתורא"ש.

רמט. גם בתוד"ה ברטיבא שם, וגם בתור"י ותורא"ש שם איתא ב"פ העץ.

רנ. בתוד"ה על כל כתבו על קלורייטש, ובתור"י ד"ה אמר רב יוסף על שחינש ורומילייש, ועי' תורא"ש ד"ה רב ושמואל.

רנא. בתוס' שם כתבו רק דאין לברך במ"מ, אבל בתור"י ותורא"ש שם איתא.

רנב. לז: תוד"ה בורא נפשות. אבל לא פסקו. ובתור"י ד"ה בתחילה וד"ה בורא ובתורא"ש ד"ה רב ושמואל וד"ה נפשות רבות.

רנג. לז: תוד"ה נתן ובתור"י ותורא"ש.

רנד. בתור"י ובתורא"ש שם.

רנה. לז: תוד"ה חביצא. (ורישא דטיגון כבישול ושליינקוק זה כפרש"י, ואו דבקו וכו' זהו כפי' תוס'), וכ"ה בתור"י ד"ה חביצא, ובתורא"ש ד"ה חביצא איתא רק רישא.

רמא. כהן המקריב קרבנו מברך שהחיינו פעמי' בשנה"י.
 רמב. פירורי' פחו' מכזית ויש בהם מראה לחם מברך המוציא"י.
 רמג. קריפלינשא' המטונגין בשמן ורשולש' חייבין בחלה ובמוציא"י. א. בכת"י א:
 כתוב קארישומ, ומוגה עליו קריפלין. ב. בכת"י א: כתוב פאשטיל, ומוגה עליו ורי שולאני.
 ג. בכת"י א: ולא המוציא, ועל תיבת לא יש קו.
 רמד. פפונקוביא' בורא מיני מזונות"י. א. בכת"י א: פנקוכין.
 רמה. אוכלטשא' בלילתו רבה אין חייבין בחלה ולא המוציא ואפי' קובע סעודתו כמו
 בפורים"י. א. בכת"י א: אוכליישן הסניבולי.
 רמו. דבש תמרים שהכל וכן שבר שעורים ותמרים"א.
 רמז. אוכלים בשבת דבר שראוי לאכול ועיקרו לרפואה"ב.
 רמח. העשוי מה' מינין שאין עשוי לסעוד חלב כ"א לשותות מברך שהכל"י.
 רמט. מה שאין אומ' מוציא לחם כמו בורא פרי הגפן שלא לערב האותיות"י.
 רנ. לחם שנתבשל בכלי ראשון מברך המוציא כשפירורין קיימים"ה.
 רנא. דבר שטוב מבושל מחי כגון שלקא חיי מברך שהכל ומבושל ב"פ האדמה"י.
 רנב. ולחפך שומים וברתי חי ב"פ האדמה"י ומבושל שהכל קטניות ולפת שש...ה טוב
 ב"פ האדמה"י. א. המושך הפסק חסר בכת"י ב.
 רנג. יין מבושל ב"פ הגפן"ה.

רנו. לז: תוד"ה היה ובתור"י ותורא"ש.
 רנז. שם, תוד"ה אמר רבא ובתור"י.
 רנח. שם, תוד"ה לחם, ובתור"י ד"ה כי אתא (בלא שמות המאפים), ובתורא"ש ד"ה כי אתא.
 רנט. ל"מ.
 רס. שם, בתוס' הנ"ל, ובתור"י ד"ה גובלא, ועי' תורא"ש ד"ה גובלא, (ולכולם באיקבע סעודה ע"ז
 מברך המוציא, ולקמן מב. תוד"ה לחמניות הביאו שיטת הר"ש דאפי' קבע אינו מברך המוציא).
 רסא. לח. תוד"ה האי ובתור"י ותורא"ש.
 רסב. לח. תוד"ה והא תנן ובתור"י ותורא"ש.
 רסג. שם.
 רסד. לח: תוד"ה והלכתא ובתור"י ותורא"ש ד"ה המוציא.
 רסה. לח: בתור"י ובתורא"ש ד"ה ע"כ.
 רסו. לח: תוד"ה משכחת ובתור"י ובתורא"ש ד"ה וכי.
 רסז. רישא דשומים וברתי בתור"י ובתורא"ש שם. וסיפא דקטניות, בתור"י איתא: וכן כל מיני קטניות
 ולפתות שטובים חיים יותר ממבושלים בורא פרי האדמה.
 רסח. בתור"י ובתורא"ש שם.

- רנד. ערמוני' יבשי' חיים שהכל מבושלים ב"פ העיקרי^א. א. בכת"י ב: מבושלים שהכל.
 רנה. נואיש ב"פ העיקרי.
 רנו. אין לברך על פחות מכזית ברכה אחרונה ולא בור' נפשות אבל בריא' ושלפניו
 על כל שחוארע^א. א. צ"ל: בריה.
 רנו. פרושיא בור' פרי העין שלוקו' שהכלי^א. א. בכת"י א: פירנש.
 רנה. פירות בתוך הסעודה כל אחד מברך לעצמו^א. א. בכת"י ב: על עצמו וואפשר
 שכתוב עוד שם: בסוף הסעודה.
 רנט. היו לפניו ב"פ העין ושהכל יברך ב"פ העין תחילה ואפי' חביב לפניו השני^א.
 רס. מיא דסלקא מברך כעל הירקות ב"פ האדמה^א.
 רסא. יש להתוך הלחם קודם הברכה ולא יפרידנו^א.
 רסב. בירך על דבר ונפל מידו מברך פעם אחרת^א ברוך שם כבוד מלכותו^א. א.
 בכת"י א: פ' אחת (ולכאו' חסר, וצ"ל: 'ואומר' בשכמל"ו).
 רסג. היו לפניו פרוסה ושלמה של חיטים מברך על השלימה^א.
 רסד. פתיתין גדולים של חיטים אפי' פת נקיה ושלמה קטנה של חיטים פת הדראה
 מברך על השלימה^א.
 רסה. פרוסה של חיטין טובה משלימה דשעורים ובוצע משניהם^א.
 רסו. פת שעורים ופת כוסמין מברך על שעורים^א.
 רסז. פת טהורה וטמאה מברך על הטהרה^א.

- רסט. בתוד"ה משכחת. ותיבת יבשי' צ"ב ואולי צ"ל חבושים, דכ"ה בתוס', או יתכן דערמונים יבשים
 הוא אחד מהמינים שהזכירו התוס'.
 רע. ל"מ.
 רעא. לט. תוד"ה בצר ובתור"י לח: ד"ה כיון דשקילא ובתורא"ש לח: ד"ה כיון ולט. ד"ה מי סברת.
 רעב. בתור"י ובתורא"ש ד"ה ודורמסקין (וגרסי פרוני'ש).
 רעג. בתור"י ובתורא"ש ד"ה נתן, ובתוד"ה נתן אינו מפורש.
 רעד. לט. תוד"ה חביב (ונקטו ב"פ האדמה), ובתור"י ותורא"ש ד"ה מאן דברין.
 רעה. לט. תוד"ה מיא ובתור"י ובתורא"ש.
 רעו. לט: בתור"י ד"ה צריך ובתורא"ש ד"ה אלא.
 רעז. שם, בתור"י ד"ה צריך ובתורא"ש ד"ה ירושלמי.
 רעה. בתוד"ה מברך ובתור"י ותורא"ש ד"ה ה"ג רש"י.
 רעט. שם בתוד"ה אבל ובתור"י ותורא"ש שם.
 רפ. בתור"י שם, ובתורא"ש שם איתא רק רישא (דפרוסה של חיטים עדיפא).
 רפא. בתור"י ותורא"ש שם.
 רפב. בתוס' שם ובתור"י ותורא"ש.

רסח. נקיה טמאה הדראה טהורה מברך על איזה שירצה"י.
 רסט. בפסח מניח פרוסה על השלימה ומברך המוציא ועל אכילת מצה"י.
 רע. כל דבר חשיך לסעודה לא הוי הפסקה אוכן הביאו לו בהמה ועופות לשחוט"י.
 א. בכת"י א נחלק כאן לשנים.
 רעא. כל ירקות בין נזרעין בין שאינן נזרעין ב"פ האדמה"י.
 רעב. ערפריין/ עופריין ב"פ האדמה"י. א. בכת"י א: ערפיר וכתוב בגליון: הם פירות.
 רעג. תותים הגדלים בקנה ואטדין מין אילן הרי"י.
 רעד. על פת ויין שהכל יצא או ברוך המקום שברא"י.
 רעה. דלג מלכות צריך לחזור ולברך"י.
 רעו. בירך על פרות האילן ב"פ האדמה יצא"י.
 רעז. היו לפניו ב' מינין שאינן מז' מינין מברך על החביב"י.
 רעה. ואם הוא מז' מינין מברך עליו"י.
 רעט. וכשאין ברכותיהן שוין כל הקודם בפסוק קודם בכרכה"י.
 רפ. פרי העץ ופרי האדמה מברך פרי העץ תחילה"י.
 רפא. אחטא קודמת לזית. א. בכת"י ב הוא מחובר עם שלפניו"י.
 רפב. פת הבאה בכיסנין לאחר המזון טעון ברכה לאחריו ובתוך המזון אי"צ לברך
 לאחריו"י. א. בכת"י א: ברכה אחריהם.

רפג. בתור"י ותורא"ש שם.
 רפד. עי' לט: תוד"ה הכל ובתור"י ותורא"ש ד"ה מנית.
 רפה. מ: תוד"ה הבא ובתור"י ותורא"ש ד"ה רב ששת.
 רפו. ל"מ.
 רפז. ל"מ.
 רפת. מ: תוד"ה איתיה ובתור"י ותורא"ש ד"ה כל היכא.
 רפט. מ: תוד"ה ור' יוחנן ובתור"י ובתורא"ש.
 רצ. מ: בתוד"ה אמר אביי, ובתור"י ותורא"ש הניחו בצ"ע.
 רצא. מא: תוד"ה אבל ובתור"י ותורא"ש.
 רצב. מא: תוד"ה א"ר ירמיה ובתור"י ד"ה אבל ובתורא"ש ד"ה הלכך.
 רצג. בתור"י ד"ה אבל ובתורא"ש ד"ה כל המוקדם.
 רצד. בתור"י ד"ה אבל ובתורא"ש ד"ה כל המוקדם.
 רצה. בתור"י ד"ה אבל ובתורא"ש ד"ה אבל.
 רצו. מא: בתור"י ובתורא"ש ד"ה זה שני.
 רצז. מא: תוד"ה אלא (ודלא כרש"י), ובתור"י ותורא"ש ד"ה שאין.

רפג. וכן בכיסויא מלאין צוקר ותבלין שקדים^{רצ"ה}. א. בכת"י ב: והם ככיסין.
 רפר. אין מברכין ב"פ האדמה על המורר^{רצ"ט}.
 רפה. אנדה וחלל הפסק הוי וצריך ליטול ידיו לסעודה^ש.
 רפו. אין להמתין ברכה אחרונה וברכת המזון אלא כל זמן שהוא צמא או אינו רעב מחמת סעודה^{שא}.
 רפז. מליה וחביצא דייסא ושאר דגים וכיוצ"ב אפי' אכלן בתוך הסעודה בלא פתא אין טענין ברכה^{ש"י}. א. בכת"י ב: בלא פת בתוך הסעודה.
 רפה. תאינים וענבים טעונים ברכה בתוך הסעודה לפניהם ולא לאחריהם^{ש"י}.
 רפט. יין שבברכת המזון מברכין לאחריו^{שד}.
 רצ. היה עיקר סעודתו פת ופירות אין מברכין אפי' אם אוכל לפעמים בלא פת^{ש"ה}.
 א. בכת"י ב: יהיה עוקר סעודתו, ונשתרבו לפסק שלפניו.
 רצא. אוכלטא אין הפת פוטרתו ומברכין ברכה לפניו מידי דהוה אפת הבאה בכיסנין^{ש"י}. א. בכת"י א: אוכלטאש.
 רצב. מים וכל שאר משקין מלבד היין הפת פוטרתו^{ש"י}.
 רצג. אין לסלק הלחם והמפה עד אחר ברכת המזון^{ש"ה}. א. תיבת ברכת אינה בכת"י ב.
 רצד. אוכלטא אי לא קבע סעודתו עליהם מברך בור' מיני מזונות^{אש"ט}. א. בכת"י א פסקים רצה-רצו הם בהערת שוליים, ונוסף על רצה: בתוך לפניו ולא לאחריו ואע"ג לא קבע סעודתו עליהו מברך המוציא וג' ברכות, ע"כ. ובכת"י ב הכניסו כאן, ולכא' הוא טעות דשייך לעיל אחר פסק רצב.

רצה. בתור"י ובתורא"ש ד"ה פת. (להתור"י יצדק לכא' הגירסא "וכן", דהוא פירש תחילה בד"ה שאין בהם קליות וכו', אבל להתורא"ש לכא' יש לגרוס "והם", ועי').
 רצט. מב. סוד"ה (בדף מא:): אי הכי ובתור"י ד"ה אמר ר"פ.
 ש. בתוס' ובתור"י שם.
 שא. בתור"י שם.
 שב. מא: תוד"ה הלכתא (ודלא כרש"י), ובתור"י ד"ה ומש"כ במחזורים, ובתורא"ש ד"ה שלא.
 שג. בתוס' בתור"י ובתורא"ש שם.
 שד. בתור"י סוד"ה במסקנא ובתורא"ש ד"ה ועל היין.
 שה. בתור"י מא: סוד"ה ומש"כ במחזורים (קודם מסקנא).
 שו. מב. בתור"י ד"ה לחמניות (והיינו רק אוכלט"ש ולא אוכליא"ש), ועיקה"ד גם בתורא"ש אלא שהוא נקט רק ניבל"ש.
 שז. מב. בתוד"ה (בדף מא:): אי הכי ובתור"י ותורא"ש.
 שח. מב. תוד"ה סלק ובתור"י ובתורא"ש ד"ה לבתר.
 שט. בתור"י ובתורא"ש ד"ה לחמניות.

רצה. ואי קבע סעודתו מברך המוציא וג' ברכות ש".
 רצו. נטל ידיו באחרונה אסור לאכול ולשתות עד שיברך וכן הב לן ונברך ש".
 רצו. יין שלפני המזון אין פוטר שלאחר המזון אפי' ביום הקזה ש". א. בכת"י א
 חיבר מכאן עם פסק שאח"ז.
 רצת. הבריל או קידש על שולחנו פוטר היין שבתוך המזון ש".
 רצט. הסיבו או ישבו לדידן אחד מברך המוציא לכולן ובג' אחד מברך על ברכת הזימון ש".
 ש. אבל אין אנו רגילין לקבוע סעודתינו אם הסיבו כל אחד מברך לעצמו ש". א.
 בכת"י א נוסף: אפי' אם כו'.
 שא. ואם בני אדם הולכין בדרך ואוכלין כ"א מברך לעצמו. אפי' סברי רבותי והם
 מניחים לאכול ש". א. ראש הפסק חסר בכת"י ב, ומתחיל רק מכאן.
 שב. ה"ג אחד מברך לכולן ואי' נר' להר' אלחנן ש".
 שג. אין ענין אמן באמצע וכן לומר אסותא ש".
 שד. אמברך על החרס ואח"כ על השמן ש". א. בכת"י ב: ב"ט מברך כו' ונכת"י א
 ישנו רווח כמלא תיבה.
 שה. אכל תאינים ומיני מזונות ושתה יין כולל כולל כאחד ש".
 שו. אם יש להזכיר מעין המאורע למזון מזכיר ואין מנהג לחתום על הארץ ועל
 הפירות ש". א. בכת"י ב: לזימון.
 שז. יש לברך אחר מים בורא נפשות רבות ש".

שי. שם.

שיא. מב. תוד"ה תכף, ובתור"י ד"ה שלש ובתורא"ש ד"ה תיכף.

שיב. מב: תוד"ה ורב ששת (ולא הזכירו הקזה), ובתור"י ד"ה ובשעת.

שיג. שם, תוד"ה ורב ששת ובתור"י ד"ה מי אמרין ובתורא"ש אבל.

שיד. שם, בתור"י ובתורא"ש ד"ה היו יושבין.

שטו. מג. בתור"י ד"ה מסקנא.

שטז. מג. תוד"ה הואיל ובתור"י ד"ה לפי ותורא"ש ד"ה הואיל.

שיו. הוא לכאן המשר, דעל פסק הקודם מב' דאין נר' לה"ר אלחנן, וצ"ב.

שית. מג. בתור"י ד"ה לפי ובתורא"ש ד"ה הואיל.

שיט. מג: תוד"ה הכי ובתור"י ובתורא"ש, ופסק כהר"ף ולא כרש"י, ובתורא"ש מסיק בהדיא הכי.

שכ. מד. תוד"ה על העץ ובתור"י ד"ה על העץ ובתורא"ש ד"ה על חמשת.

שכא. הם ב' פסקים, הראשון: מד. תוד"ה על העץ ובתור"י, ובתורא"ש לא הזכיר הא דאין מנהג.

והפסק השני: יל"ע בכוונת, דאי קאי על הפרות הוא בתוד"ה אינהו ובתור"י ד"ה ר' ובתורא"ש ד"ה

אלא, ואי קאי איין הוא תור"י ד"ה על הארץ, ונרמז גם בתורא"ש ד"ה על הארץ.

שכב. מד: תוד"ה עבידנא ובתור"י ותורא"ש ד"ה כי מדכרנא.

שת. אין לברך לשמור חוקיו אחר תפילין ולילה זמן תפילין^{שכ}.
 שט. אין לברך אחר מצות כגון שופר סוכה ולולב ופחות מכזית^{שכ}.
 שי. לאכול ירק חיי קודם ד' שעות^{שכ}.
 שיא. חנקתו אומצא ושתה מים אין לברך לא לפניו ולא לאחריו אבל שאר משקין מברך עליהם^{שכ}.
 שיב. שנים בחבורה אחת א' נזהר מפת גוים ולא השני מזמנין יחד^{שכ}.
 שיג. אומדרי' הנאה זה מזה אין מצטרפין^{שכ}. א. בכת"י ב הוא אחד עם קודמו.
 שיד. מצוה לחזר אחר זימון כל זמן שיכול להיות^{שכ}.
 שטו. ק' נשים חשיבו כשנים לענין דבר שבעשרה כגון מוסף ומגילה וקריאת התורה^{של}.
 שטז. נשים לא נהגו לזמן אחר' אברהם נהגו לזמן^{של}. א. בכת"י א: אומר ה"ר אברהם.
 שז. שנים שאכלו מצוה לחלק אבל ברכת המזון מברך האחד ולא פירות וירקות^{של}.
 א. בכת"י ב: מברכין.
 שיח. לצאת נשים בכרכת המזון שלנו אין ראייה^{של}.
 שיט. ג' שאכלו ושכחו ובירך כל אחד לעצמו בטל הזימון אבל לאא בירך אחד יזמינו עליו השנים^{של}. א. בכת"י א: רק.
 שכ. בא ומצאן מברכין ואומ' ברוך אומ' איהו אמנ או' אינחוא נברך לאלהים אומ' איהו ברוך הוא אלהים ומבורך שמו^{של}. א. בכת"י ב: ואומ' ברוך אומ' איהו או' אינחוא נברך כו' ותיבת "אמן" ליתא.

שכג. שם, תוד"ה לבני מערבא ובתור"י ותורא"ש ד"ה דמברכי.
 שכד. שם, בתוס' בא"ד (ולא הזכירו פחות מכזית) ובתור"י ותורא"ש ד"ה למעוטי ריחני.
 שכה. בתור"י ד"ה אסור.
 שכו. מה. בתוד"ה דחנקתיה ובתור"י ד"ה למעוטי ובתורא"ש ד"ה דחנקתיה.
 שכז. מה. בתור"י ד"ה אבל אכל ובתורא"ש ד"ה כתב רשב"ם.
 שכה. בתורא"ש שם.
 שכט. בתור"י ובתורא"ש ד"ה השמש.
 של. מה: תוד"ה והא ובתור"י ובתורא"ש.
 שלא. בתוס' שם ד"ה שאני ובתור"י ד"ה נשים ובתורא"ש ד"ה משמע (אבל לא הזכיר מנהג בנות ר' אברהם).
 שלב. בתור"י ד"ה שנים, וס"ל דבפירות וירקות בתחילה נמי מברך אחד אם שייך הסיבה, אבל אין רגילין במקומינו, ובתורא"ש ד"ה שנים לא איירי כלל מפירות.
 שלג. בתוד"ה שאני ובתור"י ד"ה שנים ובתורא"ש ד"ה סופר.
 שלד. בתור"י ובתורא"ש ד"ה אין זימון.
 שלה. בתור"י ד"ה בא ומצאן.

שכא. אין רגילין לענות אמן אחר ברכותיו אם לא אחר בונה ירושלים אילענות בנחת לדידן^{ש"ל}. א. בכת"י א נחלק כאן לשנים, ולכאו' צ"ל עוד פעם: אחר בונה ירושלים לענות וכו', ונשמט מטעות הדומות.

שכב. אורח מברך ואפי' בעה"ב גדול ואם רוצה ב"ה גדול לברך הרשות בידו וגדול רשאי לתת לאחר לברך^{ש"ל}.

שכג. ב"ה בוצע כשאוכל עם אורחיו כשאוכל לבדו הבוצע מברך^{ש"ל}.

שכד. אחד מפסיק לשנים בברכת חזן וגומר סעודתו ומפסיק ברכת חזן^{ש"ל}.

שכה. שנים המפסיקים לאחד מזמנין עד חזן וגומ' כולה וחוזרין וגומרין ומברכין^{ש"ל}.

שכו. אלהי נשמה אתה הוא עד שלא נברא ותפלת הדרך מסיימין בברוך ואין מתחילין בברוך^{ש"ל}.

שכז. צור כל העולמים והערב ויהללוך וישתבח סיום ברכה שלפניהם יסיימו האל הנאמן בכל דבריו^{ש"ל}.

שכה. ברכת אבילים שבברכת המזון בא"י אמ"ה האל חי' טוב ומטיב לכל אל דיין אמת שופט צדק ואמת לוקח במשפט ושליט במעשיו ואנחנו עמו ובכל אנחנו חייבים להודות גודל פרצות בישראל יגדור פרצה זוב מעלינו ומעל האבל שמעמנו לחיים ולשלום הרחמן^{ש"ל}. א. בכת"י א: האל טוב ומטיב לכל אל אמת דיין אמת וכו'. ב. בכת"י א: זאת.

שכט. מכבדין זה את זה כשהולכין בחבורה אבל פגעו זב"ז לא שמד.

של. כשנטל האחד ידו אי"צ לכבד האחר אשגדול מחבירו^{ש"ל}. א. בכת"י ב: ושגדול.

שלא. אין לטעום עד שיטעום הבוצע כשנזקקין לכבר אחד וכשיש לכ"א ואחד אי"צ לטעום ככר הבוצע^{ש"ל}. א. בכת"י א: שבצע.

שלו. מה: תוד"ה הא בבונה ירושלים, וסיפא דלענות בנחת לכאו' חסר כמצויין עלי גליון בשינויי הנוסחאות, והוא בתוס' מה: ד"ה רב אשי ובתור"י ותורא"ש.

שלו. מו. בתור"י ד"ה אורח.

שלח. מו. תוד"ה לא ובתור"י ד"ה בעה"ב ותורא"ש ד"ה אורח.

שלט. מו. תוד"ה עד היכן ובתור"י ותורא"ש (ומפסיק הכונה לכאו' שחוזר לברכה זו).

שמ. שם, ויל"ע.

שמא. מו. תוד"ה כל בתורא"ש ד"ה ויש (בדף מו:) ועי' תור"י דלא נקט הכל.

שמב. "צור כל העולמים" הכונה לאמצע הברכה נאמן וכו'. והוא בתוס' מו. ד"ה כל ושם מו: ד"ה הטוב ובתור"י שם. וע"ע תור"י.

שמג. מו: תוד"ה מר (בנוסח כ"ר) ובתורא"ש ד"ה איתרע בשינויי לשון.

שמד. מו: תוד"ה אין מכבדין ובתור"י ותורא"ש.

שמה. מו. בתור"י ובתורא"ש ד"ה ולא בידים מזוהמות.

שמו. מז. תוד"ה אין ובתור"י ותורא"ש.

שלב. אי"צ לשפוך מכוס של ברכה לשאר כוסות אא"כ הם פגומים שמו.
 שלג. המקדש מוציא אע"פ שאין שותה שמה.
 שלד. לא יבצע לאורחים אא"כ אוכל עמהם שמת.
 שלה. אין לענות אמן ותומה שאין יודע למה הוא עונה שני.
 שלו. הביאו לפניו פירות ודעתו לאכול מצטרף השלישי שני.
 שלז. אמר הבו ונברך אינו מצטרף עוד שני.
 שלח. רגילים לזמן על עמי הארץ שני.
 שלט. אין עושין קטלא סניף לעשרה ולזימון ולתפלה לשלש עד שיביא שתי שערות שני.
 א. בכת"י ב חסר תיבת קמן.
 שמו. נקבר לו מת ביו"ט אחרון אין נוחג אבילות עד אחר הרגל שני.
 שמא. לשמוע קדיש וברכו דוחה עשה שני.
 שמב. שנים שאכלו דגן אחד ירק מצטרפין ולא איפכא או שתה שני.
 שמו. אוכל בזית יכול לחוציא את מי שאכל כל שבעו אימצה שיברך אותו שאכל
 כל שובעו שני. א. בכת"י א נחלק כאן לשנים.
 שמד. בביתר נגדעה קרן ישראל ותחזור בביאת בן דוד לכן תקנו הטוב והמטיב
 בבונה ירושלים שני.
 שמה. בשבת מתחיל ברחם ומסיים מנחם ציון ובונה ירושלים שם.

שמו. שם.

שמה. שם.

שמת. שם, ויל"ע אם כונת התוס' לפסוק הלכה, דהביאו בזה פלוגתא בירושלמי, ולכא' הוא פסק
 אחד עם שלפניו.

שנ. מז. תוד"ה אמן ובתור"י ותורא"ש ד"ה אלא (ועי' בתורא"ש עוד תירוץ).

שנא. שם, תוד"ה אילו ובתור"י ד"ה א"ל שמואל ובתורא"ש ד"ה אמר שמואל.

שנב. שם.

שנג. מז: תוד"ה אמר ובתור"י ד"ה אמר ובתורא"ש ד"ה אחרים אומרים.

שנד. מח. תוד"ה ולית (כר"י ולא כר"ת) בתור"י סוד"ה אשר ובתורא"ש סוד"ה ור"ח.

שנה. מז: תוד"ה מצוה ובתור"י ותורא"ש.

שנו. בתור"י ובתורא"ש שם.

שנו. מח. תוד"ה תשעה ובתור"י ותורא"ש.

שנה. בתוס' ד"ה עד שיאכל איתא רק רישא, ובתור"י ותורא"ש מסקי דמצוה שיברך אותו שאכל
 כל שובעו.

שנט. מח: בתור"י ד"ה תקנו ובתורא"ש ד"ה הטוב.

שס. מח: תוד"ה מתחיל, ובתור"י ותורא"ש ד"ה ובשבת, וסיומא דמנחם ציון וכו' איתא רק בתורא"ש.

שמו. אין לתבוע צרכיו בשבת אשכנזי. א. בכת"י ב חסר תיבת בשבת.
 שמו. במו' באב אומר רחם על ישראל אשכנזי.
 שמה. או' בברכת י"ח יעלה ויבוא ברצה, נחם בבונה ירושלים, ענינו בשומע תפלה
 ובין גואל לרופא, על הניסים בחוראשכנזי.
 שמו. כל שלא אמר ברית ותורה חיים ומזון ברכת הארץ וארץ המדה מלכות בית
 דוד לא יצא שם.
 שני. הטוב והמטיב דרבנן צריכים ב' מלכויות שם.
 שני. אין לומר אבינו מלכנו רעינו זוננאשכנזי. א. בכת"י א: רועינו זונינו.
 שנב. אסור להתענות בר"חשכנזי.
 שנג. פתח הטוב והמטיב אומר בא"י אמ"ה אשר נתן שבתות לעמו וכן ביו"טשכנזי.
 שנד. בסעודה שלישי יוצא במיני תרגימא ואם שכח מעין המאורע אין מחזירין אותושכנזי.
 שנה. איקלע יו"ט ושבת או שבת ור"ח כולל ואומר ברוך אשר נתן שבתות למנוחה
 וי"ט לשמחהשכנזי.
 שנו. מברך על כזית ובריא אפי' פחותשכנזי.
 שנו. שתיה על הגפן לאחריו אפי' פחות ממלא לוגמיו לפניו כל שחואשכנזי.
 שנת. נברך אלהי' ולא יאמר נברך לאלהינושכנזי.
 שנט. עשר מאה רבוא מברך אלהינו על המזון שאכלנו משלו ובג' אין מזכיר מזון
 ואף בי"א אם רוצהשכנזי. א. בכת"י ב: ואי' כי.

שסא. שם, (מיהו איתא בכולהו דטופס ברכה מותר).
 שסב. בתור"י ד"ה ובשבת ובתורא"ש ד"ה וחכמים.
 שסג. שם.
 שסד. בתור"י ובתורא"ש ד"ה ומלכות.
 שסה. מט. בתוד"ה לומר (לא פסקו הלכה) ובתור"י ד"ה ומ"ד ובתורא"ש ד"ה מ"ד.
 שסו. היינו בבונה ירושלים, בתור"י ובתורא"ש שם.
 שסז. מט: תוד"ה אי בתור"י ד"ה ברכת ובתורא"ש ד"ה דאי.
 שסח. לכאו' צ"ל: לא פתח, והוא בתור"י ד"ה מסקנא.
 שסט. מט: תוד"ה אי נשאר בספק, ובתור"י נראה דר"ל דאינו חוזר, ובתורא"ש ליתא.
 שע. בתור"י סוד"ה מסקנא (בשינוי נוסח עי"ש).
 שעא. בריא היינו בריה, בתוס' מט: ד"ה רבי, וכן בתורא"ש ד"ה ר' מאיר לא הזכירו דין בריה, ובתור"י
 ד"ה והר' איתא.
 שעב. בתור"י ובתורא"ש שם.
 שעג. מט: בתוד"ה נברך ובתור"י ובתורא"ש.
 שעד. נ. תוד"ה אמר רבא ובתור"י ובתורא"ש.

שם. ג' שלא אכלו אלא שיעור המוציא רשאין לחלקשׂה.
 שפא. ג' שאכלו כל אחד מכברו מצטרפין שׂו.
 שפב. ב' חבורות שאכלו ואין רואין אלו את אלו השמש מצטרפין אשׂו. א. בכת״י
 א: מצטרף.
 שפג. ליטול ידיים במי פירות לרשׂי מותרשׂה.
 שפד. מים שנפסלו משום הפסד אוכלין או נפל אקנקנתום ונשתנו מראיהן פסולין
 וחכמים אוסרין שׂו. א. בכת״י ב ליתא לתיבות ״או נפל״, ונחלק כאן לשנים.
 שפה. עושה אדם כל צרכיו בפת שלא נמאס וסומך בו את הקערהשׂו.
 שפו. אלאכול בו דיסא אוסר במסכת סופרים אלא א״כ ראוי לאוכלן ואי זורקין
 אוכלין שפא. א. בכת״י ב הוא מחובר עם פסק שלפניו.
 שפז. לא ישב על קופה של תמרים וגרוגרות ויושב על קופה של קטנית וכיוצ״בשׂו.
 שפח. אין סומכין באוכלין ואין מכסין בהם ולא חותכין בשר חי עליושׂו.
 שפט. נהגו לזרוק חיטים בבית חתנים ובמקום נקישׂו.
 שע. נתן משקין לתוך פיו בולען אפי׳ יכול לברך ע״י הדחקשׂה.
 שעא. אין להכניס דבר בפיו כשמברך אם אפשר לסלקושׂו.
 שעב. על הטבילה מברך לאחריו וכן על נטילת ידישׂו.
 שעג. אסור לאכול בלא ניגוב ידישׂו.
 שעד. שכח ולא ברך גמר סעודתו שוב אינו מברךשׂו.

שעה. עי׳ נ. בתור״י ד״ה הא קמ״ל ובתורא״ש ד״ה קמ״ל דלכא׳ משמע דאין רשאין.
 שעו. נ. תוד״ה שלשה ובתור״י ותורא״ש.
 שעז. נ: תוד״ה שמש, ובתור״י ותורא״ש ד״ה תנא (ובכולהו נוסף דאפי׳ בב׳ בתיס).
 שעח. נ: תוד״ה בורא, ובתור״י ותורא״ש ד״ה נוטלין (ויל״ע אי פליגי ארשׁי״).
 שעט. פסול קנקנתום הוא בתור״י ותורא״ש ד״ה ונוטלין (אבל השאר צ״ב).
 שפ. נ: תוד״ה כמאן בתור״י ד״ה מסקנא ובתורא״ש ד״ה כמאן.
 שפא. שם, (אבל כתבו שנהגו לאכול בו דייסא).
 שפב. שם, בתור״י ותורא״ש.
 שפג. שם, (ממסכת סופרים, והא דאין סומכין איירי לכאורה היכא דממאיס).
 שפד. תוד״ה ולא, בתור״י ובתורא״ש ד״ה אבל לא.
 שפה. בתור״י ובתורא״ש ד״ה והא תניא.
 שפו. נא. בתור״י ובתורא״ש ד״ה משום.
 שפז. נא. תוד״ה מעיקרא ובתור״י ובתורא״ש ד״ה טבל.
 שפח. שם, בתור״י ובתורא״ש.
 שפט. נא. בתור״י ובתורא״ש ד״ה הואיל.

שעה. כוס של ברכה חי מלא והכוס שלם לא שבור^{שצ}.

שעו. ד' דברים בכוס של ברכה נותנו לימינו שטיפה מלא היא הדחה וסימנך ש'מ'ח'ח' ביינ^{שצא}. א. בכת"י ב: חי מלא.

שעז. לכל מצווה ימין עדיף^{שצב}.

שעה. כשהכוס יפה אי"צ לשוטפו ולהדחוש^{שצג}.

שעט. אין לשוח בכוס של ברכה בין המברך והמסובין^{שצד}.

שפ. אסור לטעום קודם הכדלה אבל אין לו אלא כוס אחד אוכל קודם שיברך על הכוס^{שצה}.

שפא. מה שבקידוש והכדלה מברך על היין תחילה וברכת המזון בסוף לפי שתדיר הוא^{שצו}.

שפב. אין לו אלא כוס פגום מברך עליו בשעת הדחק^{שצז}.

שפג. כוס פגום ממלאו במעט מים^{שצח}.

שפד. פרורין שאין בהם כזית מותר לאכדן ביד^{שצט}.

שפה. שכח והלך למקום אחר יחזור למקום הראשון ויברך^ש.

שפו. גוי שהדליק מישראל וישראל מגוי מברכין עליו בורא מאורי האש^{שא}.

שפז. אכל פרי והריח בו ולא נתכוין להריח אין מברכין על הריח^{שב}.

שפח. דבר העשוי להריח ולהאיר מברכין עליו^{שבג}.

שפט. נר העשוי לכבוד ובשמים להעביר סירחון אין מברכין עליו^{שבי}.

שצ. אולי הכונה ד"חי" פרושו שהכוס שלם, והוא בתור"י ובתורא"ש ד"ה חי.

שצא. היינו דבעינן ד' דברים וגם בימין, והוא בתור"י ותורא"ש ד"ה אין לנו (והסימן אינו בהם).

שצב. בתור"י ד"ה ואין לנו ותורא"ש ד"ה אמר.

שצג. נא. תוד"ה שטיפה מבחוץ ותור"י ד"ה שטיפה.

שצד. ר"ל: בין המברך בין המסובין, בתוס' נא: ד"ה אין מסיחין ובתור"י ותורא"ש שם.

שצה. נב. תוד"ה מניחו ובתורא"ש ד"ה ואם, ועי' בתור"י ד"ה הנכנס.

שצו. נב. בתור"י סוד"ה כלי בשם הר' יוסף, ועי"ש עוד.

שצז. נב. תוד"ה טעמו ובתורא"ש ד"ה והאמר.

שצח. שם, בתוס' בתור"י ובתורא"ש.

שצט. נב: בתור"י ותורא"ש ד"ה פרורין.

ת. שם, בתוד"ה בכליה ובתור"י (ועי"ש עוד) ובתורא"ש.

תא. נג. בתוד"ה גזירה ובתור"י.

תב. נג. בתוד"ה אין מברכין ובתור"י ובתורא"ש ד"ה כל היכא.

תג. בתור"י בא"ד איתא קצרו של דבר וכו' להריח או להאיר וכו' עי"ש.

תד. בתור"י שם.

שצ. בהנחו דהלכה כב"ש מה שחוזרין למקומן היינו בדברים שצריכי' ברכת המזון ולא ברכה מעין ג'י'.

שצא. ענין אמן אחר גוי ולא אחר כותני. ברכוא גוי עונה אחריו אמן'י. א. בכת"י א: בירך.

שצב. אין לברך על ניסי יחיד אם לא אדם חשוב כיוצא' וחביריו וחנניה מישאל'י. א. בכת"י א: בין אב.

שצג. צריך להזכיר בה מלכות אתה הוא אלהי' ודווקא בראה אותו בכל' יום ולא בכל שעה'י. א. לכאורה צ"ל: כל' יום.

שצד. חולה צריך להודות ודווקא שהוטל למטה ולא שחש בראשו ובמעיו והערוד חולק'י.

שצה. מברכין אפי' לית תרתי מדרבנן'א. א. בכת"י ב: אפי' ליכא תרי מדרבנן'י.

שצו. אנהגו לברך אחר שקרא בתורה. א. בכת"י א הוא מחובר עם זה שלפניו'י'א.

שצז. ליגזרו עליה שבע זימני לחש הוא ולא שיאמר אלא ג' פעמים'י'ב.

שצח. פותרי חלומות תלויים במזל ושעה ולא מחכמה'י'ג.

שצט. אמה שמברכין ב דווקא שמחדשה של כל שעה'י'ד. א. פסק זה ושלאחריו נמצאים רק בכת"י ב ולא בכת"י א. ב. לכאורה חסר תיבת אמרקולים [הרווח במקור].

ת. אורח טוב או' ישכח'י' בד' אמות בצנעא ולא ברביס'י'י. א. נדצ"ל: יישר כח.

תא. ברוך שכוהו וגבורתו מלא עולם נתפזרו חוזר'י'ז.

תה. גג: בתור"י ובתורא"ש סוד"ה חד עבד.

תו. גג: בתור"י ד"ה בתוספתא ובתורא"ש ד"ה אין עונין איתא רק רישא.

תז. נד: בתור"י ובתורא"ש ד"ה הרואה.

תח. ברישא נדצ"ל: מלכות, אתה, ואלהי', והוא בתוס' נד. ד"ה הרואה ותור"י ותורא"ש, וסיפא אינו מובן דבכולהו איתא דברכות הראיה ברואה א' לשלשים יום.

תט. נד: בתור"י ד"ה אימא ובתורא"ש ד"ה ארבעה.

תי. נד: תוד"ה ואימא ובתור"י ד"ה אימא (ועי' תורא"ש).

תיא. שם, בתוס' ובתור"י.

תיב. נה: בתוד"ה שבע ובתור"י ותורא"ש.

תיג. נה: תוד"ה פותרי, ובתור"י ותורא"ש ד"ה עשרים.

תיד. נז: תוד"ה הרואה ובתור"י ותורא"ש.

תטו. נח: בתור"י ותורא"ש ד"ה אורח טוב.

תטז. נט: בתור"י ותורא"ש ד"ה על הברקים.

- תב. היושב בחנותו של בשמא מברך אחת נכנס ויוצא מברך בכל פעם^{ה"ז}. א. בכת"י ב: בוסם.
- תג. על הרוחות ברוך שכוחו ובכאין בזעה אבל בנחת ברוך עושה מעשה^{ה"ז} בראשית^{ה"ז}. א. תיבת "מעשה" ליתא בכת"י א.
- תד. הרואה חבירו החביב לו אחר ל' מברך שהחיינו^{ה"ז}.
- תה. קשת מברך בלי חתימה בא"י אמ"ה נאמן בבריתו וקיים בשבועתו וזכר חברית^{ה"ז}. תו. יחיד לא יברך הטוב והמטיב^{ה"ז}.
- תז. על פרי חדש מברך שהחיינו כשאשתו ובניו עמו מברך הטוב והמטיב^{ה"ז}.
- תח. לברך הטוב והמטיב על שינוי יינות ואפי' גרוע הוא מן הראשון רק שלא יהא יותר מדאי כן נר' לי הצעיר יעקב^{ה"ז}.
- תט. קנה כלים חדשים מברך שהחיינו ודווקא דבר חשוב אבל מנעלים וחלוק לא^{ה"ז}.
- תי. אפי' לא שמע קול תרנגול מברך אשר נתן לשכוי בינה לפי שנחנה מן האורה כתרנגול .
- תיא. אם שכב במלבושא אין מברך מלביש ערומים^{ה"ז}. א. בכת"י א: בכסותו.
- תיב. להניח מברך על תפילין של יד כיון שלא נגמר ועל של ראש כשנגמר^{ה"ז}.
- תיג. לא סח מברך על של ראש אחת ועל של יד אחת.
- תיד. סח מברך להניח ועל מצוות בשל ראש^{ה"ז}.

סליק מסכת ברכות

- תיז. שם, בתור"י ותורא"ש.
- תיה. נט. תוד"ה על הרוחות ובתור"י ותורא"ש.
- תיו. נח: תוד"ה הרואה ובתור"י ותורא"ש.
- תכ. נט. תוד"ה הלכך ובתור"י ותורא"ש ד"ה אר"פ, ובתור"י ותורא"ש הגירסא וזכר חברית.
- תכא. נט: בתור"י ותורא"ש ד"ה התם.
- תכב. רישא דשהחיינו שם בא"ד, וסיפא משמע בתוד"ה ור"י ובתור"י ד"ה ר"י.
- תכג. זו שיטת ר"ת בתוס' נט: ד"ה הטוב, ועי' תור"י ד"ה אבל ותורא"ש ד"ה פרש"י.
- תכד. נט: תוד"ה ור"י ובתור"י ובתורא"ש ד"ה ר' יוחנן.
- תכה. ס: תור"י ותורא"ש ד"ה כי פריס.
- תכו. ס: תוד"ה אשר, ובתור"י ותורא"ש ד"ה אקב"ו.
- תכז. הם לכא' פסק אחד שם בתוס' בתור"י ותורא"ש.